

Značaj društvenog kapitala za pronalazak posla u struci diplomiranih studenata/ica društvenih smjerova na Sveučilištu u Zadru

Ledenko, Dora

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:106311>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za sociologiju

Diplomski sveučilišni studij sociologije (dvopredmetni)

Dora Ledenko

**Značaj društvenog kapitala za pronalazak posla
u struci diplomiranih studenata/ica društvenih
smjerova na Sveučilištu u Zadru**

Diplomski rad

Zadar, 2023.

Sveučilište u Zadru

Odjel za sociologiju
Sveučilišni studij sociologije (dvopredmetni)

Značaj društvenog kapitala za pronalazak posla u struci diplomiranih studenata/ica društvenih
smjerova na Sveučilištu u Zadru

Diplomski rad

Student/ica:
Dora Ledenko

Mentor/ica:
doc. dr. sc. Ivan Pužek

Zadar, 2023.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Dora Ledenko**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Značaj društvenog kapitala za pronalazak posla u struci diplomiranih studenata/ica društvenih smjerova na Sveučilištu u Zadru** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 15. svibnja 2023.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Ciljevi i svrha	3
3. Teorijska koncepcija	4
3. 1. <i>Teorije mreža</i>	4
3. 2. <i>Društveni kapital</i>	7
3. 3. <i>Uloga Hrvatskog zavoda za zapošljavanje u pronalasku poslova</i>	11
3. 4. <i>Konotacija društvenog kapitala u Hrvatskoj</i>	12
4. Istraživačka pitanja	14
5. Metodologija	15
6. Rezultati istraživanja i rasprava	17
1. <i>Društveni kapital studenata</i>	18
1. 1. <i>Studijsko usmjerenje</i>	19
1. 2. <i>Srednja škola</i>	20
1. 3. <i>Cimerstvo</i>	20
1. 4. <i>Vrijeme</i>	21
1. 5. <i>Informacije</i>	22
2. <i>Povijest zaposlenja</i>	26
2.1 <i>Uslužne djelatnosti</i>	26
2.2. <i>Financije</i>	28
2.3. <i>Stručno osposobljavanje</i>	29
3. <i>Strategije pronalaska poslova</i>	30
3.1. <i>Poznanstva</i>	30
3.2. <i>Oglasi</i>	32

3.3. <i>Financije</i>	33
3.4. <i>Rad u struci</i>	34
4. <i>Pronalazak posla u struci</i>	36
4.1. <i>Rad u struci</i>	36
4.1.1. <i>Komunikacija i rad s ljudima</i>	38
4.1.2. <i>Osobni poziv</i>	39
4.2. <i>Natječaj za posao</i>	39
5. <i>Hrvatski zavod za zapošljavanje</i>	41
7. Zaključak	43
8. Prilozi	46
8. 1. <i>Obavijest o istraživanju</i>	46
8. 2. <i>Suglasnost za sudjelovanje u istraživanju</i>	46
8. 3. <i>Protokol</i>	47
8. 4. <i>Tablica 1: Obilježja sugovornika/ica</i>	50
9. Literatura	52

Sažetak

Značaj društvenog kapitala za pronalazak posla u struci diplomiranih studenata/ica društvenih smjerova na Sveučilištu u Zadru

Društveni kapital kompleksno je područje proučavanja i istraživanja unutar sociologije prema tome i shvaćanje društvenog kapitala i njegove funkcije. Shvaćanje njegove funkcije odnosno koristi koju je moguće ostvariti preko njega, ovisi o kontekstu i perspektivi iz koje se promatra. Ovaj rad se usmjerio na istraživanje društvenog kapitala u obliku poznanstava i mreža koje su bivši studenti/ice stvorili tijekom studija te koristi koju su ostvarili stvorenim društvenim kapitalom po završetku studija. Proces pronalaska poslova nakon završenog studija s naglaskom da je posao unutar područja struke, zanimljiv je proces koji traži određene vještine. Istraživanje se temeljilo na kvalitativnoj metodologiji stoga se proučavao subjektivni doživljaj sugovornika o njihovom društvenom kapitalu te njihovo shvaćanje značaja mreža i poznanstava ostvarenih tijekom studija i unutar područja struke. Prikupljeni podaci istraživanja dobiveni provedbom 10 polu-strukturiranih intervjua sa sugovornicima diplomiranim studentima društvenih smjerova koji rade unutar područja završene struke, analizirali su se tematskom analizom. Tematskom analizom dobiveno je ukupno 5 tematskih kategorija unutar kojih su se razradili kodovi te interpretirali rezultati istraživanja. Zaključak analize rezultata istraživanja temelji se na pretpostavci o važnosti društvenog kapitala kao olakšavajućeg faktora koji pruža brojne koristi te omogućava prilike za razvoj sveukupnog kapitala kako individue tako i grupe u kojoj je individua umrežena.

Ključne riječi: društveni kapital, poznanstva, mreže, pronalazak posla, rad u struci

Abstract

The importance of social capital for finding a job in the profession of social studies graduates at the University of Zadar

Social capital is a complex area of study and research within sociology, so is the understanding of social capital and its function. Understanding its function, or the benefit that can be achieved through it, depends on the context and perspective from which it is observed. This paper focused on the research of social capital in the form of acquaintances and networks that former students created during their studies and the benefit they achieved with the created social capital after completing their studies. The process of finding a job after completing your studies, emphasizing that the job is within the field of expertise, is an interesting process that requires certain skills. The research was based on qualitative methodology, therefore the interviewees' subjective experience of their social capital and their understanding of the importance of networks and acquaintances made during studies and within the field of profession were studied. Collected research data obtained by conducting 10 semi-structured interviews with interlocutors, graduate students of social studies who work within the field of the completed profession, were analyzed by thematic analysis. The thematic analysis resulted in a total of 5 thematic categories within which the codes were developed and the research results were interpreted. The conclusion of the analysis of the research results is based on the assumption of the importance of social capital as a facilitating factor that provides numerous benefits and provides opportunities for the development of the overall capital of both the individual and the group in which the individual is networked.

Keywords: social capital, acquaintances, networks, finding a job, working in the profession

1. Uvod

Čovjek je društveno biće, *zoon politikon* odnosno, prema Aristotelu, čovjeka određuje njegova vlastita društvenost. Do koje mjere i u kojem smislu društvenost čovjeka određuje njega samoga? Koliko su važni prijatelji, poznanstva i odnos s društvom u kojem živimo? Navedena pitanja pretpostavljaju niz socioloških problema koji se ne mogu istražiti bez uzimanja u obzir društvenog kapitala. Prema Šalaj (2007), društveni kapital se operacionalizira preko društvenog povjerenja. Neka istraživanja pokazuju izrazito nisko povjerenje u političko vodstvo Hrvatske što se negativno odražava na međuljudsko povjerenje, točnije na povjerenje među građanima Hrvatske (Gvozdanović, 2014). Ipak, izreka „Nije važno što znaš, već koga znaš.“ sve je poznatija razvojem kapitalističkog društva u kojem privatni vlasnici kapitalisti preuzimaju sve više moći u društvu. Tako Šalaj (2007) ističe kako su u Hrvatskoj kao postkomunističkoj zemlji, cijele generacije doživjele socijalizacijski šok zbog potrebe za radikalnim rekonstruiranjem shvaćanja uloge države, odnosno politike, s obzirom da je u razdoblju komunizma povjerenje u državne institucije i rad vlade bio na vrlo visokom stupnju.

Sukladno navedenoj izjavi, u ovom radu će se uzeti u obzir poznanstva studenata koji su se zaposlili prilikom završetka studija te obavljaju posao unutar područja vlastite struke. Značaj društvenog kapitala koji ubraja prijateljstva, ali i poznanstva te društvene aktere s kojima je individua povezana u neku vrstu mreže, očituje se prilikom djelovanja individue poput potražnje poslova. Zanimljivo je istražiti u kakvom je odnosu društveni kapital s načinima potražnje poslova diplomiranih studenata/ica, točnije studentskih poslova te poslova nakon studija. Također, kakav je društveni kapital sugovornika tijekom i nakon studija te na koji način shvaćaju širenje društvene mreže i njezine benefite. Društvena mreža koju individua stvara tijekom svog obrazovanja i djelovanja u društvu može se uzeti u obzir prilikom istraživanja kasnijeg djelovanja individue, odnosno prilika i mogućnosti koje mu se pružaju ili pak resursa koje ima na raspolaganju. Osim društvenog kapitala bivših studenata, u obzir će se uzeti povijest zaposlenja sugovornika te rad u struci tijekom studija i nakon studija, točnije shvaćanje zaposlenja u struci kao kriterija pri odabiru poslova tijekom i nakon studija. U obzir će se uzeti i Hrvatski zavod za zapošljavanje te njegova uloga u potražnji poslova diplomiranih studenata/ica, odnosno iskustva s Hrvatskim zavodom za zapošljavanje te stavovi sugovornika o njegovoj funkciji i ulozi nakon studija.

Uzorak istraživanja predstavlja ukupno 10 bivših studenata/ica društvenih studija na Sveučilištu u Zadru koji su u radnom odnosu te obavljaju posao u skladu sa zvanjem kojeg su stekli prilikom završetka studija.

Motivacija za postavljanje ovog istraživačkog problema temelji se na osobnom iskustvu tijekom ljetnog programa u Sjedinjenim Američkim Državama gdje je društveni kapital, odnosno mreža koju sam stvorila s određenim društvenim akterima te mostovi koje sam izgradila preko slabih i jakih veza, odigrala iznimnu ulogu pri pronalasku poslova i zapošljavanju tijekom trajanja programa.

2. Ciljevi i svrha

Ciljevi provedenog istraživanja jesu prikazati slabe i jake veze, odnosno društveni kapital studenata tijekom i nakon studija sugovornika/ica te njegovu ulogu u pronalasku poslova u struci. Nadalje, cilj jest usporediti strategije pronalaska poslova studenata tijekom i nakon studija te kriterije i motive za rad unutar ili izvan struke uzevši u obzir društveni kapital studenata tijekom i nakon studija. Dakle, u obzir se uzimaju mreže i društveni kapital stvoreni tijekom razdoblja studiranja sugovornika/ica te načini pronalaska studentskih poslova. Jednako tako uzima se trenutni društveni kapital i stanje mreže nastale tijekom razdoblja studiranja kako bi se ustanovila njegova važnost u procesu pronalaska poslova nakon studija s naglaskom na poslove u struci. Nastavno na navedeno u obzir se uzimaju i motivi za rad s naglaskom na motiv za rad u struci.

Svrha istraživanja jest ukazati na važnost međusobnog povezivanja studenata tijekom studija te stvaranja što šire mreže poznanstava za kasniji razvoj kako karijere tako i života uopće, bilo da je riječ o razvoju unutar rada područja struke ili pak izvan.

3. Teorijska koncepcija

3. 1. Teorije mreža

Teorije mreža okupljaju niz različitih shvaćanja različitih autora što pretpostavlja da je riječ o vrlo heterogenim konceptima i perspektivama problematizacije ljudskih interakcija u nekom kontekstu. Problematizaciji mreže koja pretpostavlja povezanost između društvenih aktera može se pristupiti iz mikro i makro perspektive dok su neki autori pokušali raspraviti mikro-makro analizu mreža. Problematizacija ovog rada temeljit će se na pregledu teorijskih perspektiva mreža te definiranju mreže objašnjenjem njezine funkcije uz isticanje mrežne analize koja pruža temelj za daljnju raspravu.

Počevši od Ritzerova (1997) tumačenja teorije mreža kao primjera strukturalnog pristupa u modernoj sociologiji prvenstveno se ističe važnost empirijske analize različitih tipova mreža. Točnije, ono što je u fokusu analitičara teorije mreža jest utvrđivanje objektivnog obrasca veza koje povezuju društvene aktere (Ritzer, 1997). „Proučavanje društvenih mreža više se promatra kao niz tehnika nego kao zasebna teorija" (Ritzer, 2004: 540). Prema tome, mreža se može definirati kao set društvenih aktera bilo individua ili pak društvenih grupa, i njihovih međusobnih veza različitih karakteristika poput prijateljstva, srodstva, statusa, seksualnog karaktera ili pak poslovnog i političkog karaktera (Boccaletti i sur., 2006). Upravo kompleksnost utvrđivanja jedinice analize, odnosno analize mreže individue ili pak neke grupe pa sve do organizacije, dovodi do problema s kojim se teoretičari i analitičari društvenih mreža susreću. Ritzer (1997) navodi kako je upravo distinktivni aspekt teorije mreža vrlo širok spektar interesa počevši od mikro do makro struktura. Prema tome, teorija mreža pretpostavlja distinkciju proizašlu iz analize mreža, odnosno mrežne analize koja pretpostavlja set tehničkih metoda kojima se pokušavaju uspostaviti teorijske ideje o mreži u društvenom kontekstu (Ritzer, 2004).

Iduća perspektiva teorija mreža temelji se na ideji da se ponašanje društvenih aktera može objasniti razumijevanjem strukture društvenih odnosa, točnije odnosa unutar kojih je društveni akter smješten (Ritzer, 2004). Ovakvo shvaćanje ponašanja društvenih aktera navodi na strukturalnu sociologiju kojoj je temeljno polazište društvena struktura, međutim veliki dio ranijih radova unutar teorije društvenih mreža proizašao je iz područja teorije racionalnog izbora. Prema teoriji racionalnog izbora, ljudsko djelovanje se razumijeva kao odgovor na osobne interese umjesto na emocije i osjećaje (Ritzer, 2004). Društvene strukture se promatraju

kao diferenciran skup uloga dok su društveni akteri usmjereni na jedinstvene niše proizašle ih vlastitog interesa (White, 1992, prema Ritzer, 2004). Bilo da je riječ o racionalnom djelovanju ili pak djelovanju sukladnom društvenim strukturama, može se izdvojiti neka vrsta razmjene informacija među akterima koji su povezani u određenu mrežu.

Mreža razmjene jest specifičan oblik društvene mreže u kojem su čvorovi mreže društveni akteri, odnosno individue ili društvene grupe stoga veze koje povezuju čvorove omogućuju interakciju između određenih aktera koji se mogu pojaviti tijekom društvene razmjene (Ritzer, 2004). Takve razmjene mogu biti potpune i nepotpune, točnije interakcije se mogu dešavati između svih aktera ili pak samo određenih. Coleman (1988) ističe kako se razmjenom informacija u mreži postiže veliki značaj za pojedinog društvenog aktera s obzirom na važnost informacije koja potencijalno može biti polazište za daljnje djelovanje aktera.

Važnost društvenih interakcija te mrežne razmjene očituje se i u istraživanju Granovettera (1973) koji je istraživao značaj slabih veza među akterima. Granovetter (1973) je u svojoj studiji istaknuo niz vlastitih zaključaka prema kojima su slabe veze odgovorne za stvaranje „mostova“ pomoću kojih se odvija difuzija informacija među društvenim akterima. Sukladno tome, akteri su povezani dvjema vrstama veza: jakim i slabim, a upravo slabe veze omogućuju veći i brži protok informacija među akterima, dok je veća šansa da će se neke informacije zadržati unutar malih grupa u kojima prevladavaju jake veze, točnije informacije se neće širiti dalje kruga bliskih aktera povezanih jakim vezama (Granovetter, 1973). Što je veza među društvenim akterima jača to je veća vjerojatnost da će se njihovi krugovi prijateljstava preklapati, ipak ono što je ključno jest da se informacija prenese što potvrđuje daljnji navod Granovettera (1973) kada govori o procesu difuzije.

U procesu difuzije mostovi su ujedno i slabe veze te pretpostavljaju povezanost aktera koji nisu u direktnom kontaktu ali se njihove informacije i dalje prenose na druge aktere u mreži, stoga slabe veze u ovom kontekstu igraju ključnu ulogu u procesu difuzije informacija (Granovetter, 1973). Granovetter (1973) navodi primjer glasine koju jedan akter prenosi drugim akterima s kojima održava jaku vezu, prema tome mnogo je veća vjerojatnost da će akteri koji su snažno povezani, istu glasinu čuti više puta. U tom slučaju riječ je o tome da male grupe s jakim vezama imaju tendenciju dijeliti iste prijatelje, točnije javlja se ranije spomenuto preklapanje. Preklapanje pretpostavlja da će se i glasina najvjerojatnije zadržati unutar jakih veza te neće prijeći na širu skupinu. U slučaju slabih veza glasine se mnogo brže prenose i šire na sve veći broj aktera s obzirom da se uvijek prenosi nekom idućem akteru koji ju čuje, vrlo vjerojatno, po prvi put. Sukladno tome, individue s mnogo slabih veza imaju najoptimalnije mjesto za difuziju informacija. Zbog većeg broja informacija koje se ujedno i brže šire slabijim

vezama, Granovetter (1974) ističe svoju hipotezu kako mnogo više radnika pronalazi svoj posao upravo preko društvenih kontakata, dok su formalni kanali manje zastupljeni. „Radnici PTM-a s kojima sam razgovarao vjeruju da su informacije osigurane osobnim kontaktima kvalitetnije od onih dostupnih drugim sredstvima: prijatelj daje više od jednostavnog opisa posla“ (Granovetter, 1974: 13)

Problem malog svijeta u istraživanjima Milgrama i suradnika (1967) temelji se upravo na slabim vezama među društvenim akterima, a cilj jednog od njegovih istraživanja bio je pokazati put kojim se društveni akteri povezuju počevši od kontakta s akterom s kojim ne postoji nijedna vrsta veze. Istraživanje je započelo slučajnim odabirom pošiljatelja određene knjižice naslovljene na imenovanu osobu koju pošiljatelj šalje preko neke treće osobe koja vrlo vjerojatno poznaje primatelja, a ako ga pak ne poznaje, knjižicu šalje idućem primatelju za kojeg smatra da će vrlo vjerojatno poznavati naslovljenog primatelja. Cilj istraživanja je bio spojiti lanac kojim bi se pokazao put prijenosa informacija s tim da lanci nisu imali poveznice od ranije, odnosno već stvorene mostove. Na primjeru problema malog svijeta vidljiva je snaga slabih veza, točnije doseg slabih veza i njihovih mogućnosti.

Na vrlo sličan način difuzije informacija prikazanih u problemu malog svijeta Milgrama (1967), Granovetter (1973) opisuje načine pronalaska posla fizičkih radnika u američkom društvu. Na temelju rezultata Milgramova (1967) istraživanja Granovetter (1973) ističe korespondenciju s vlastitim pretpostavkama o slabim vezama koje dosežu veći broj ljudi što pretpostavlja širenje informacija na višoj razini. Potražnja poslova radnika u američkom društvu, tzv. plavih-ovratnika temeljila se na metodi osobnih poznanstava i kontakata, više nego na ijednoj drugoj metodi pronalaska posla. Ipak, Granovetter (1973) se usmjerio na problematizaciju prirode veze koju društveni akteri imaju među sobom te pomoću kojih traže posao, stoga je istraživao odnos novozaposlenog i osobe s informacijama vezanim za posao. Granovetter (1973), kako bi okarakterizirao vrstu veze i njezinu jačinu, usmjerio se na učestalost kontaktiranja osobe koja je tražila posao i osobe koja je pružila informacije. Stoga je sukladno frekventnosti komunikacije izdvojio rezultate kojim ističe kako osobe koje traže posao najčešće nisu u bliskom kontaktu s osobama koje su im prenijele informacije vezane za posao. Ističe kako je u velikom broju slučajeva osoba s informacijama samo marginalno uključena u mrežu kontakata osobe koja traži posao. Može se istaknuti kako su slabe veze od izrazitog značaja za individuu s obzirom da preko njih ostvaruje kontakte koji mu omogućuju pristup širem spektru informacija ali i resursima što mu povećava mogućnost za društvenu mobilnost.

3. 2. Društveni kapital

Burt (1995) ističe kako se upravo pomoću kontakata i povezanosti s drugim akterima u društvu ostvaruju prilike pomoću kojih se ostvaruje nakupljanje ekonomskog kapitala, ali i ukupnog kapitala kojeg naziva „ljudskim kapitalom“. „Govorim o mogućnostima u širem smislu, ali svakako mislim uključiti očite primjere napredovanja na poslu, sudjelovanja u značajnim projektima, utjecajnog pristupa važnim odlukama i tako dalje“ (Burt, 1995: 9). Burt (1998) tzv. ljudskim kapitalom označava prilike koje se pružaju individui da ostvaruje ostale oblike kapitala poput financijskog kapitala ali i društvenog kapitala kao što je povezivanje u organizacije koje mu daju određenu razinu moći odlučivanja ili participacije u donošenju odluka. Na vrlo sličan način Lin (1999) konceptualizira društveni kapital. „Stoga se na ovoj relacijskoj razini društveni kapital može promatrati kao sličan ljudskom kapitalu. Pritom se pretpostavlja da takva ulaganja mogu izvršiti pojedinci uz očekivanu, neku korist ili dobit za pojedinca“ (Lin, 1999: 32). Autor Portes (1998) pak definira društveni kapital kao sposobnost društvenog aktera da osigura određenu korist temeljem svog članstva u određenim mrežama ili strukturama, dok izdvaja ljudski kapital kao onaj koji se nalazi samo u njihovim glavama. S druge strane, Coleman (1998) ističe kako definicija društvenog kapitala leži u njegovoj funkciji, stoga navodi kako je koncept društvenog kapitala vrijednost koja se može postići unutar društvene strukture putem veza koje akter ostvaruje s ostalim akterima u svrhu ostvarivanja vlastitih interesa. „Kroz odnose s kolegama, prijateljima i klijentima dolaze prilike za pretvaranje financijskog i ljudskog kapitala u profit“ (Burt, 1995: 9).

Koncept kapitala prema Ritzeru (2004) postaje oličenje koncepata društva i ekonomije koji postaju združeni vodećom ulogom ubrzanog rasta industrijske proizvodnje u devetnaestom stoljeću. Tijekom godina koncept kapitala poprima nespecifično značenje sredstava ili pak dobra koje društveni akter ima. Bourdieu prema Ritzeru (2004) ističe tri vrste kapitala prema kojima razlikuje ekonomski kapital od kulturnog te društvenog kapitala. Pod ekonomskim kapitalom se podrazumijeva, ne samo novčana bogatstva ili pak vlasništvo i kontrola nad sredstvima proizvodnje, već svi oblici materijalnog bogatstva koje društveni akter posjeduje. Kulturni kapital definira (Bourdieu prema Ritzeru, 2004) posjedovanjem knjiga, slika odnosno umjetničkih djela ili pak tehničkih artefakata, te je na takav način ugrađen u vještine, kompetencije i znanja koja se stječu određenim životnim stilom. Uz navedeno, kulturni kapital podrazumijeva i stečene institucionalizirane titule poput stručnih ili pak sveučilišnih stupnjeva.

Društveni kapital, prema Bourdieuu odnosi se na poseban resurs koji podrazumijeva društveno pozicioniranje, a proizlazi iz korištenja mreže odnosa međusobnog upoznavanja ili pak prepoznavanja drugih više ili manje institucionaliziranih aktera (Ritzer, 2004). Prema tome, Bourdieuu ističe obuhvatnost društvenog kapitala pomoću veličine mreže koju individua ima te kao obuhvatnost ostalih vrsta kapitala koje posjeduje, ne samo individua, već i akteri s kojima je individua umrežena (Lin, 1999). Dakle, Bourdieu prema Giddensu (2006) društveni kapital definira kao mrežu prijatelja i poznanstava koju društveni akter ima, točnije kao resurse koje individua ili društvena grupa stječe stvarajući kvalitetne i izdržljive veze s drugima, a mogu biti više ili manje institucionalizirane. Ritzer (2004) ističe vrlo sličnu analogiju društvenog kapitala kojom obuhvaća resurse koji su ugrađeni u društvenim strukturama te na takav način olakšavaju individualno i kolektivno djelovanje što stvara određene tokove koje koriste individui, društvenoj grupi i zajednici. Neki autori društveni kapital definiraju kao posljedicu stvaranja društvene mreže unutar neke organizacije stoga se pomoću članstva unutar organizacije ujedno produžuje i moć individue unutar organizacije što mu olakšava ostvarivanje nekih osobnih ciljeva (Giddens, 2006). Nahapiet i Ghoshal (1998) društveni kapital shvaćaju kao zbroj konkretnih i potencijalnih resursa koji su ugrađeni u mrežu odnosa koje ima individua s drugim akterima ili pak određena društvena grupa. Društveni kapital obuhvaća mrežu odnosa ali i sredstva koja je moguće mobilizirati putem te mreže (Bourdieu, 1986; Burt, 1992, prema Nahapiet i Ghoshal, 1998).

Autorica Hanifan (1916) na svojem radu u kojem je promatrala ruralnu sirotinju Zapadne Virginije ističe svrhu i važnost akumulacije društvenog kapitala stoga ističe primjer dobrosusjedskih odnosa u zajednici u kojoj individua živi. „U društvenim zgradama kao i u poslovnoj organizaciji i širenju mora postojati akumulacija kapitala prije nego što se građevinski radovi mogu obaviti“ (Hanifan, 1916: 130). Ističe kako se takvim vezama stječe cjelokupan društveni potencijal zajednice koji doprinosi poboljšanjima uvjeta u kojima cijela zajednica živi (Hanifan, 1916, prema Ritzeru, 2004). Može se istaknuti kako se društveni kapital kao krajem dvadesetog stoljeća pojavljivao u različitim kontekstima i formama što ga je činilo istaknutim sociološkim konceptom (Lin, 1999). Autor Lin (1999) istaknuo je u svom radu o stvaranju teorije mreže društvenog kapitala kako je fundamentalno shvaćanje društvenog kapitala kao obuhvaćenog u srži ugrađenih resursa društvenih mreža. Drugim riječima, društveni kapital je imovina društvenih mreža: „pristup i korištenje resursa koji pripadaju mreži“ (Lin, 1999: 30). Pretpostavka koja stoji iza društvenog kapitala jest: „ulaganje u društvene odnose s očekivanim povratom“ (Lin, 1999: 30). Odnosno, individue kao društveni akteri ulaze u interakcije te se umrežavaju kako bi ostvarili profit što se objašnjava pomoću

fluidnosti informacija koje kolaju mrežom i tako individui olakšavaju pristup korisnim informacijama o prilikama i mogućnostima koje joj inače ne bi bile dostupne. Iduće objašnjenje stvaranja mreža u društvu i društvenog kapitala prema Lin (1999) kao ugrađenog resursa mreže temelji se na pretpostavci da veze koje individua ostvari s određenim pojedincima s određenom strateškom moći omogućuju produžetak moći individue. Drugim riječima, veze koje individua ostvaruje mogu imati određeni utjecaj na aktere koji imaju odlučujuću ulogu za individuu poput aktera koji su na pozicijama zapošljavanja ili pak supervizora. Resursi koji se ostvaruju društvenim mrežama mogu se koncipirati od strane organizacija ili njihovih agenata kao potvrde kojim individua stječe priznati pristup resursima organizacije. Na ovakav način organizacije „stoje iza“ individue preko ostvarenih veza te ostvaruju dostupnost svojim resursima individui ali i dostupnost organizacije resursima individue (Lin, 1999). Zaključuje se kako društvene mreže i povezanost individue s ostalim akterima i organizacijama, točnije društveni odnosi koji se ostvaruju, ojačavaju identitet individue te ostvaruju priznanje koje individua stječe u društvu. Biti priznat od strane društvene skupine koja dijeli slične interese i resurse pruža pravo na određene resurse slijedeća četiri elementa: informacije, utjecaj, društveno priznanje te pojačanje objašnjavaju društveni kapital kao instrumentalni, a ne samo osobni kapital (Lin, 1999).

Ovisno o razini na kojoj se promatraju ostvarene veze među akterima temeljem kojih je moguće ostvariti određenu korist, moguće je izdvojiti individualne nasuprot grupnim mrežama. Na individualnoj razini fokus je na tome kako individue pristupaju i upotrebljavaju resurse koji su ugrađeni u društvene mreže kako bi ostvarili korist. Međutim, kako bi se pokušalo izmjeriti društveni kapital individue te kako bi se istražile mogućnosti i prilike za ostvarenje neke koristi, Lin (1999) navodi argument prema kojem je lokacija individue u mreži jedan od ključnih elemenata za identifikaciju društvenog kapitala individue. Ranije spomenut autor Burt (1992) navodi potpuno nov koncept društvenog kapitala definirajući ga upravo konceptom strukturalne dimenzije društvenog kapitala kojim bi se problematizirale veze između društvenih aktera, odnosno istražile karakteristike povezanosti odgovarajući na pitanja tko koga povezuje u društvenoj mreži te na koji način su društveni akteri povezani (Nahapiet i Ghoshal, 1998). Sukladno navedenom, Burt (1987) formira koncept strukturalnih rupa kojima opisuje poziciju individue unutar društvene strukture prema kojoj je povezana s međusobno nepovezanim akterima koji imaju vrlo guste i umrežene kontakte. Prema White (1992), akter koji se nalazi u poziciji strukturalne rupe ima prednost nad ostalim akterima u mreži s obzirom da mu svaka veza koju ima s drugim akterima omogućuje jedinstvenu informaciju (Ritzer, 2004).

Mrežna analiza javlja se kao specijalizirana tehnička metoda analize društvenih mreža različitih područja i karakteristika (Scott, 1988). Kvantitativna analiza društvenih interakcija započinje dvadesetih godina prošlog stoljeća a neki od autora koji su se bavili studijama analize društvenih mreža i interakcija jest Wellman (1926) koji se bavio odabirom prijatelja kod djece dok je studiju analize društvene interakcije između radnika u tvornicama proveo Mayo 1930-ih (Scott, 1988). Navedene studije su samo neke od prvih studija analize društvenih mreža (Boccaletti i sur., 2006). 1930-ih Moreno (1953) razvija takozvanu sociometriju kao način konceptualizacije struktura malih grupa stvorenih temeljem prijateljskih veza i neformalnih interakcija (Scott, 1988). Sociometrija se temelji na kvantitativnoj analizi a ono što je u fokusu ovog istraživanja jest mikro perspektiva kvalitativnog istraživanja stoga će se usmjeriti na odgovore sugovornika te analizirati društveni kapitala u obliku jakih i slabih veza kako bi se istražio značaj društvenog kapitala za potražnju prvog stalnog posla diplomiranih studenata.

Kada je riječ o nešto novijim pokušajima konceptualizacije društvenog kapitala i istraživanjima o uzročnom učinku društvenog kapitala potrebno je istaknuti pregledni rad autora Mouwa (2006). Mouw (2006) izlaže nekolicinu istraživanja uzročnog učinka društvenog kapitala gdje se društveni kapital shvaća kao mrežni društveni kapital, odnosno učinak karakteristika prijatelja, poznanika ili pak grupa s kojima je individua povezana u mrežu. Na takav se način društveni kapital razumijeva kao sposobnost aktera da osigura profit ili pak određene benefite temeljem povezanosti u određenu mrežu ili strukturu (Portes, 1998, prema Mouw, 2006). Kada je riječ o uzročnom učinku mrežnog društvenog kapitala, neka od istraživanja prema Mouw (2006) pokazuju pozitivnu korelaciju između prosječnih karakteristika nečijih prijatelja i ishoda djelovanja individue koja je povezana s tim prijateljima. Prema tome, može se istaknuti učinak društvenog kapitala u priloženom kontekstu prijateljskih veza za individuu i njegove ishode. Međutim, što je s učincima za „prijatelje“, odnosno kolektiv ili grupu? Odgovor na to pitanje daje Lin (1999) ističući dvije perspektive identificiranja povrata, odnosno učinka društvenog kapitala – dobit za grupu i dobit za individuu. Prema perspektivi dobiti za individuu, Lin (1999) se usmjerava na korištenje društvenog kapitala od strane pojedinca te na način na koji pojedinac pristupa i koristi resurse ugrađene u društvene mreže kako bi postigao povrat u instrumentalnim radnjama poput pronalaska posla. Ovakvim shvaćanjem učinka društvenog kapitala za pojedinca i na predstavljenj relacijskoj razini, društveni kapital se može poistovjetiti ljudskim kapitalom, a argument leži u tome što se pretpostavlja kako se takva ulaganja mogu vršiti od strane pojedinca s očekivanim povratom pojedincu (Lin, 1999). Žarišne točke analize iz predstavljenj perspektive polaze od pitanja kako pojedinci ulažu u društvene odnose te na koji način zahvaćaju ugrađene resurse kako bi ostvarili

povrat. Na razini grupe, društveni kapital pretpostavlja agregaciju ugrađenih resursa članova međusobno povezanih čineći mrežu što pretpostavlja zatvaranje grupe kao posebnu prednost te učvršćivanje postojećih jakih veza kako bi se mobilizirali mrežni resursi (Lin, 1999). Međutim, ovakvo shvaćanje učinka društvenog kapitala stvara zbrku u teoriji zbog toga što pretpostavlja zatvaranje i sve gušću mrežu unutar određene grupe, što ujedno poriče Granovetterove pretpostavke o snazi slabih veza. Odnosno, poriče se snaga i važnost, odnosno značaj stvaranja sve više mostova, strukturalnih rupa i općenito snaga slabih veza (Lin, 1999). Coleman i Bourdieu ističu neke od pretpostavki kada bi bilo poželjno zatvarati grupe i stvarati gušće mreže kako bi se očuvali, odnosno održali ugrađenu resursi, stoga ističe primjere majke koja se preseli u kohezivnu zajednicu kako bi osigurala vlastitu djecu i vlastitu sigurnost (Lin, 1999). Međutim, kada je riječ o traženju prvog posla, ili pak traženju boljeg posla odnosno dobivanju novih resursa koji nisu pristupačni od prije pojedincu, pristup i proširenje mostova u mreži i između mreža bi mu trebalo biti mnogo korisnije.

Upravo društveni mediji, odnosno internetske društvene mreže na društvenim medijima poput Facebooka ili pak LinkedIn-a, pretpostavljaju stvaranje velikog broja mostova između različitih pojedinaca koji se u fizičkom svijetu ne bi tako brzo i lako povezali. Autori Franzen i Hangartner (2006) ističu važnost društvenih medija pri potražnji poslova diplomiranih studenata te ističu kako su studenti koji su završili studij te se zaposlili preko društvenih kontakata skloni dobiti posao koji je usko povezan s njihovim obrazovnim stupnjem te im se nudi bolja perspektiva za razvoj karijere.

3. 3. Uloga Hrvatskog zavoda za zapošljavanje u pronalasku poslova

Hrvatski zavod za zapošljavanje jest javna ustanova u vlasništvu države, odnosno Republike Hrvatske te je ustrojena zakonom o tržištu rada, a osnovna funkcija rada zavoda jest reguliranje ponude i potražnje poslova na tržištu rada Hrvatske (URL 1). Sukladno Zakonu o tržištu rada („Narodne novine“ br. 118/2018) zadaća HZZ-a se definira kao posredovanje pri zapošljavanju, profesionalno usmjeravanje, ali i obrazovanje u cilju povećanja zaposlenja te osiguranje za slučaj nezaposlenosti uz mjere aktivne politike zapošljavanja (URL 2). Uz navedeno, HZZ provodi ostale aktivnosti kako bi potaknuo prostornu i profesionalnu pokretljivost radne snage, novo zapošljavanje i samozapošljavanje. HZZ jest vodeći dionik u razvoju hrvatskog tržišta u svrhu postizanja bolje usklađenosti ponude i potražnje poslova kako bi se ostvarila potpuna zaposlenost. Misija i svrha rada HZZ-a temelji se na učinkovitom

posredovanju na tržištu rada kako bi se osigurala potrebna radna snaga, odnosno postigla puna zaposlenost ali i ostvarila prava za vrijeme nezaposlenosti (URL 1).

Zanimljivo je istaknuti kako je na službenim stranicama burze rada u Hrvatskoj, odnosno Hrvatskog zavoda za zapošljavanje moguće pronaći sučelje s ponuđenim društvenim mrežama na društvenim medijima poput Facebook-a, Twitter-a, LinkedIn-a te YouTube kanala gdje HZZ nudi određene informacije (URL 3). Upravo oglašavanje preko društvenih mreža te pružanje informacije putem takvih medija pretpostavlja novo informacijsko doba (Giddens, 2006). Umrežavanjem društvenih aktera te stvaranjem poveznica jakim i slabim vezama te izgradnjom mostova, otvaraju se mogućnosti prenošenja informacija koje pretpostavljaju vrijedan resurs u novom dobu što društvene mreže na web platformi olakšavaju i čine bržim i pristupačnijim.

Sukladno službenim stranicama HZZ-a ističe se važnost korištenja medija odnosno društvenih mreža te širenja informacija, točnije dohvaćanja informacija putem društvenih mreža kako bi se brže i lakše pronašao posao što se može pripisati shvaćanju mreže kao kompleksnog odnosa među akterima između kojih se odvija razmjena, u ovom slučaju razmjena korisnih informacija. Ipak, HZZ nudi neke smjernice kako bi olakšao proces potražnje poslova za svoje korisnike, odnosno nezaposlene i u aktivnoj potrazi za poslom. Tako prema stranicama e-Usmjeravanje (URL 4) HZZ nudi savjete pomoću kojih se potražnja poslova olakšava te navodi: poznavanje mjesta oglašavanja slobodnih radnih mjesta, prikupljanje informacija o karakteristikama radnog mjesta, pisanje životopisa te predstavljanje poslodavcu na razgovoru za posao. Upravo prva stavka „poznavanje mjesta oglašavanja slobodnih radnih mjesta“ pretpostavlja informaciju do koje je potrebno doći, stoga se može zaključiti kako je u samom početku potražnje poslova potrebna neka vrsta povezanosti u mrežu burze rada pomoću stvorenog društvenog kapitala. Nadalje, savjeti i smjernice e-Usmjeravanja na koji način tražiti posao temelje se na vještinama koje su poželjne kod poslodavca ili su usmjerene na pisanje kvalitetnijeg životopisa. S druge strane u potpunosti je zanemarena stavka poznavanja i povezanosti s akterima i uslugama koje pružaju informacije o poslovima.

3. 4. Konotacija društvenog kapitala u Hrvatskoj

Kako Hrvati/ice shvaćaju društveni kapital i mreže, odnosno veze koje ih spajaju s drugim akterima u različite mreže, te konotacija „preko veze“ jest vrlo zanimljiv sociološki fenomen hrvatskog društva. Naime, potrebno je naglasiti kako je Hrvatska relativno mlada

država te ju karakterizira postkomunistički režim, odnosno njezina demokracija je još uvijek u razvoju. Sukladno navedenome Šalaj (2007) ističe kako je postojalo veliko povjerenje u državne institucije u doba komunizma, točnije dok je Hrvatska bila dio jugoslavenske komunističke federacije. Međutim, stjecanjem vlastite neovisnosti te uvođenjem demokracije kao novog dolazi do socijalizacijskog šoka među generacijama ljudi te se stvara zahtjev za civilno zauzimanje građana za rješavanje vlastitih problema (Šalaj, 2007). Šalaj (2007) ističe kako uspostava demokratskog poretka u državi jest preduvjet za razvoj društvenog povjerenja koje se operacionalizira kao društveni kapital, no demokracija nije dovoljna kako bi se povjerenje održalo i razvilo na višem nivou. Hrvatska kao postkomunistička zemlja i dalje kaska za razvijenijim demokratskim zemljama po pitanju društvenog povjerenja, međutim može se istaknuti kako se nalazi na uzlaznoj putanji.

Kada je riječ o političkom povjerenju Gvozdanić (2014) ističe kako su istraživanja pokazala vrlo nisku razinu institucionalnog povjerenja kod opće populacije uz naglasak kako su mladi nepovjerljiviji od odraslih što se može objasniti generacijskim jazom, odnosno da su odrasli relativno postkomunističke generacije. Naime, političko povjerenje predstavlja jednu od glavnih sastavnica povezivanja među građanima države stoga je temelj političke ali i građanske participacije (Gvozdanić, 2014). Sukladno navedenome, povjerenje jest dio mreže normi i uvjerenja zastupljenih u društvu te tako doprinosi izgradnji osjećaja građanske pripadnosti i odgovornosti te predstavlja važnu odrednicu za razvoj političkog identiteta građana (Gvozdanić, 2014). Prema tome, rezultati istraživanja političkog povjerenja u Hrvatskoj pokazuju vrlo nizak stupanj povjerenja što pretpostavlja nizak stupanj građanske povezanosti i razvoj društvenog povjerenja.

4. Istraživačka pitanja

1. U kakvom je odnosu društveni kapital diplomiranih studenata/ica s poslovima koji su obavljali ili trenutno obavljaju?
2. Koje su strategije pronalaska poslova diplomiranih studenata s obzirom na njihovu povijest zaposlenja?
3. Na koje načine su diplomirani studenti/ice pronašli trenutne poslove u struci?
4. Kakva su iskustva i stavovi diplomiranih studenata/ica o Hrvatskom zavodu za zapošljavanje?

5. Metodologija

Uzorak provedenog istraživanja čine studenti Sveučilišta u Zadru koji su završili društveni smjer u razdoblju od 2018. godine do 2021. te trenutno rade u struci. Svi sugovornici rade za stalno dok je jedan na zamjeni te je jedan sugovornik završio preddiplomski studij dok su svi ostali sudionici završili diplomski studij.

Tablica 1: Obilježja sugovornika/ica

Obilježje	Broj sugovornika
Spol	Ukupno = 10
Muškarci	1
Žene	9
Dob	Ukupno = 10
25	3
26	1
27	2
28	1
29	3
Obavljanje studentskih poslova	Ukupno = 10
Da	10
Ne	0
Obavljanje poslova nakon studija prije trenutnog zaposlenja	Ukupno = 10
DA	7
NE	3
Zaposlenje na trenutnom poslu u struci odmah po završetku studija	Ukupno = 10
DA	3

NE	7
Vremenski period zaposlenja na trenutnom poslu u struci	Ukupno = 10
2 i pol mj.	1
18 mj. – 3 god.	8
do 5 god.	1

Metodologija provedenog istraživanja jest kvalitativna metodologija, korištena metoda jest polu-strukturirani intervju te je korišten intervju kao tehnika prikupljanja podataka. S obzirom na ciljeve i svrhu istraživanja, korištena je kvalitativna metodologija jer upravo ona pruža detaljniju sliku te bolji uvid u osobna iskustva sugovornika. Kvalitativne metode stavljaju naglasak na subjektivnom odnosu ispitanika prema značenju pojava i procesa što je pogodna metoda za postavljene ciljeve ovog istraživanja (Milas, 2005 prema Denzin i Lincoln, 1994). Intervjui su provedeni u siječnju 2023. godine te je provedeno ukupno 10 polu-strukturiranih intervjuja od kojih su 3 provedena uživo dok je ostalih 7 provedeno online putem Zoom ili Google meet aplikacije te su audio zapisi snimani preko Diktafon aplikacije na osobnom telefonu istraživača. Svi podaci zaštićeni su etičkim pravilnikom a odnose se na osobne podatke o sugovornicima, audio zapise intervjuja te transkripte intervjuja. Vremensko trajanje intervjuja kreće se u rasponu od 25 do 55 minuta iz razloga što se kod nekih snimki uvodni dio pozdravljanja i završne zahvale nije snimao, odnosno snimao se isključivo dio intervjuja koji se odnosio na sadržaj vezan za protokol i istraživanje.

Korišten je protokol s pitanjima na koja su odgovarali sugovornici podijeljen u šest kategorija s tim da se kategorija, Deskriptivni podaci o sugovorniku, usmjerila na, kao što i sam naziv kategorije kaže, deskriptivne informacije o sugovornicima/cama. Deskriptivnom analizom informacija o sugovornicima pružit će se bolji uvid u njihova razmišljanja i stavove. Prije pitanja iz protokola, sugovornicima je pročitana Suglasnost koju su svi sugovornici ranije dobili na uvid i vlastoručno potpisali.

Sugovornici su odgovarali na postavljena pitanja koja su bila podijeljena na ukupno 6 skupina pitanja s tim da se prva skupina odnosila na deskriptivne podatke o sugovornicima. Prema tome ukupno je bilo 5 tematskih kategorija koje su se upotrijebile i u interpretaciji te analizi skupljenih podataka. Tematske kategorije koje su se razvile unutar tematske analize jesu: *Društveni kapital studenata*, *Povijest zaposlenja*, *Strategije pronalaska poslova*, *Pronalazak posla u struci* te *Hrvatski zavod za zapošljavanje*. Intervju se sastojao od ukupno

38 pitanja s tim da se prilagođavalo pojedinom sugovorniku/ici te postavljalo dodatna potpitanja kako bi se dobio dublji uvid pojedini slučaj, odnosno postupalo prema protokolu polu – strukturiranog intervjua.

6. Rezultati istraživanja i rasprava

Rezultati istraživanja temelje se na tematskoj analizi i interpretaciji podataka dobivenih intervjuiranjem studenata koji su diplomirali društveni smjer na Sveučilištu u Zadru te su se zaposlili u struci, odnosno unutar područja studiranja. Na temelju podataka, odnosno prikupljanjem odgovora sugovornika/ica na postavljena pitanja iz protokola moguće je tematski analizirati i interpretirati podatke.

Interpretacija podataka temelji se na 5 tematskih kategorija unutar kojih se ističu kodovi pomoću kojih se odvija detaljnija interpretacija podataka. Tematske kategorije analize jesu: *Društveni kapital studenata*, *Povijest zaposlenja*, *Strategije pronalaska poslova*, *Pronalazak posla u struci*, *Hrvatski zavod za zapošljavanje*. Unutar navedenih tematskih kategorija razvijaju se određeni kodovi temeljem kojih interpretacija seže u dubinu, te se tako unutar tematske kategorije *Društveni kapital studenata* razvija kod *Studijsko usmjerenje*, *Srednja škola*, *Cimerstvo*, *Vrijeme i Informacije*. Navedeni kodovi daju dublju analizu i interpretaciju podataka dobivenih odgovorima sugovornika na pitanja o njihovim poznanstvima, slabim i jakim vezama te društvenom kapitalu tijekom studija i nakon studija. Isto tako analizira se kako sugovornici shvaćaju ulogu društvenog kapitala i njegova razvoja tijekom studija, odnosno kakve aspekte prema širenju društvenog kapitala imaju sugovornici.

Tematska kategorija *Povijest zaposlenja* odnosi se na detaljniju analizu poslova koje su studenti obavljali tijekom studija i nakon studija te karakteristike poslova koje su obavljali ali i motive za rad poslova tijekom i nakon studija. Unutar istaknute kategorije izdvajaju se kodovi *Uslužne djelatnosti*, *Financije* te *Stručno osposobljavanje*.

Tematska kategorija *Strategije pronalaska poslova* odnosi se na načine pronalaska studentskih poslove ali i poslova nakon što su sugovornici diplomirali te kriterije kojima su se vodili pri odabiru studentskih poslova i poslova nakon studija. Unutar istaknute kategorije izdvajaju se kodovi *Poznanstva*, *Oglasi*, *Financije* i *Rad u struci*.

Nadalje, tematska kategorija *Pronalazak posla u struci* izdvaja kod *Rad u struci* te *Natječaj za posao* s tim da se unutar koda *Rad u struci* ističu podkodovi *Komunikacija i rad s ljudima* te *Osobni poziv*. Postavljena tematska kategorija analizira načine na koje su sugovornici

tražili i pronašli trenutni posao u struci te kriterije kojima su se vodili pri odabiru upravo tog posla stoga se ističu prethodno navedeni podkodovi kojima se ulazi u dublju analizu.

Konačno, posljednja tematska kategorija odnosi se na stavove i shvaćanje funkcije Hrvatskog zavoda za zapošljavanje stoga se i posljednja tematska kategorija upravo zove *Hrvatski zavod za zapošljavanje*.

1. Društveni kapital studenata

Rasprava se otvara konceptom društvenog kapitala kao temeljnog koncepta istraživanja stoga je zanimljivo analizirati odgovore sugovornika o shvaćanju i opisu njihova društvenog kapitala tijekom i nakon studija. Sugovornici započinju opisom svojih poznanstava i mreža koje su stvarali tijekom studija te je zanimljivo istaknuti kako se ističe širina, točnije veličina mreže koja se stvorila tijekom studiranja kod sugovornika.

Pa dosta široka mreža. Čak bi mogla reći najšira u nekom mom dosadašnjem životu. (SU_4)

Pa tako da, ajmo reći dosta širok krug ljudi koje sam upoznala sa svih strana. ... Ali ono, isto iman širok krug tih poznanika ajmo reći kroz cijeli studij. (SU_3)

Na pitanje s kim se najviše povezala, odnosno razvila najснаžniju vezu, jedna je sugovornica istaknula upravo kolege sa studija.

Isti ti ljudi koji su i bili na faksu. Isti ti ljudi s kojima sam se družila i studirala ostala sam u istom odnosu. I boljem (smijeh). (SU_2)

Uglavnom su to bile kolege s faksa. (SU_3)

Pa konkretno sam imala tri prijateljice s kojima sam se družila tijekom cijelog studiranja i s kojima sam ostala u kontaktu i danas i njih sam ... (SU_8)

Temeljem prikazanog moguće je primijetiti važnost studijskog usmjerenja točnije studij kao mjesto na kojem se stvaraju poznanstva i širi mreža sugovornika. U nastavku se koristi kod *Studijsko usmjerenje* temeljem kojeg će se analizirati upravo zajedničko studiranje kao koncept važan za društveni kapital sugovornika.

1. 1. Studijsko usmjerenje

Isto studijsko usmjerenje, a posebice studijske grupe kod dvopredmetnih studija na Sveučilištu u Zadru, ukazuju na važnost međusobnog povezivanja kolega na odjelima i između odjela.

Pa većinom su to bili moji kolege i kolegice sa studijskih grupa. Uglavnom sam se s njima družila. ... Sve sam ih upoznala na ili na sociologiji ili na geografiji a neke od njih sam upoznala preko onda tih prijatelja. (SU_8)

U nastavku se vidljivo ističe isto studijsko usmjerenje i područje rada kao poveznica koja spaja mrežu poznanstava koja se stvorila i rezultirala društvenim kapitalom sugovornika.

Pa još jedan dečko znači s njim sam ostao još u kontaktu i znači postali smo pravi prijatelji i on je isto u struci kao ja. To je slično. On je znači nastavnik engleskoga pa mu sad na neki način pomažen ja kad san ja već u toj struci pa poznajem ljude da njemu olakšam nekako posao i javin mu kad je neki natječaj izađe, kad su neke zamjene, pozoven njega i slično. (SU_1)

Odgojitelji, prijatelji koji isto studiraju predškolski, koji studiraju učiteljski. Najviše svi poslovi koji su povezani s djecom. Većinom studenti. (SU_2)

Ljudi koji su bili sa mnom na jednom od ta dva studija, naprimjer po pitanju engleskog eto tu su bile XY i ZW s kojima sam zajedno studirala i eto družile se zapravo i tako ostale dobre cili faks i dalje. (SU_7)

Kolege i kolegice koje studiraju zajedno na obje studijske grupe dvopredmetnih studija imaju u isto vrijeme predavanja i pauze između predavanja što im osigurava okolnosti za bolje upoznavanje i samim time povezivanje. Tako se ističu kolizije i slobodno vrijeme koje je dostupno kao olakotna okolnost za povezivanje, bolje upoznavanje, odnosno stvaranje mreže i društvenog kapitala. Jednako tako, međusobnim povezivanjem studenata istih studijskih grupa doprinosi se poboljšanju uvjeta cijele zajednice povezanih studenata.

Pa pošto sam bila na dvopredmetnom studiju najviše sam se družila sa ljudima koji su sa mnom na oba smjera, odnosno studija ... Uglavnom studenti s odjela. Mislim, mimo

njih su bili ljudi iz srednje škole i ljudi koje sam inače imala u životu ali što se tiče faksa i studiranja to su bili ljudi s odjela. (SU_7)

Oslanjajući se na prethodno spomenutu srednju školu, izdvaja se poseban kod *Srednja škola* koji će pružiti detaljniju analizu društvenog kapitala sugovornika s obzirom na starija poznanstva iz srednje škole.

1. 2. Srednja škola

Uglavnom studenti s odjela. Mislim, mimo njih su bili ljudi iz srednje škole i ljudi koje sam inače imala u životu ali što se tiče faksa i studiranja to su bili ljudi s odjela. (SU_7)

Zanimljivo je istaknuti i kako je društveni kapital tijekom studija temeljen upravo na mreži stvorenoj u srednjoj školi.

Uglavnom su to bile cure i uglavnom se moje društvo kretalo više od srednje škole. Znači moje staro društvo i uglavnom sam provodio vrijeme sa njima, a ne toliko sa kolegama sa studija. (SU_1)

Tako da ajmo reći ništa izvan toga nikakva druženja, ali sam ajmo reć, i dobra ostala s ljudima koji su išli u srednju sa mnom i eto par ljudi koje sam upoznala tu na faksu, ali sam se družila svaki dan. (SU_3)

Sukladno navedenome, poznanstva u srednjoj školi te kolege u klupi tijekom srednjoškolskih dana čine jednu sastavnicu mreže poznanstava studenata tijekom studija, točnije starije mreže koja se i dalje zadržala.

1. 3. Cimerstvo

Cimerstvo podrazumijeva suživot s drugom osobom tijekom studiranja te je nezaobilazna karakteristika gotovo svakog studenta koji nije studirao u mjestu prebivališta, odnosno živio je u podstanarstvu ili studentskom domu te je dijelio prostor s drugom osobom. Tako cimerstvo postaje karakterističan aspekt života studenata te ostavlja traga na njihov društveni kapital što se da najbolje vidjeti iz navoda u nastavku.

Krenulo je zapravo od male grupe ljudi, to jest nekih četvero sam ih znala od prije, znači iz rodnog mjesta ili smo se upoznali prije dolaska zna studij što su mi na primjer dvije cimerice s kojima sam bila i onda se to širilo. Pa bila je dosta velika mreža ljudi s obzirom ono da su to većinom dvopredmetni studiji onda su i s njihovog jednog pa drugog ono dosta dolazilo ljudi u zajedničku ekipu i bilo nas je dosta. (SU_5)

Osim povezanosti sa cimerom zajedničkim suživotom, omogućeno je i širenje poznanstava odnosno proširenje mreže pa tako i rast društvenog kapitala što opisuje slijedeći navod.

Pa, prijatelji studenti.. kako sam ja promijenila sredinu iz koje sam došla. Znači ja sam iz Međimurja i došla sam studirati u Zadar, većinom sam se družila sa kolegama s faksa koje sam tek upoznala i s cimericama koje sam upoznala prije i njihovom krugom ljudi prijatelja. (SU_6)

Na pitanje s kime se najviše povezala, odnosno ostvarila naj snažniju vezu jedna od sugovornica je istaknula cimerice, odnosno osobe s kojima je živjela.

Cimerice rekla bih ono najviše najviše, ono, s kojima sam živjela. (SU_5)

Pa cimerice i kolegice, njih par s odjela. Većinom i s jednog i s drugog jer smo bili dvopredmetni znači pedagogija i sociologija, i onda taj krug ljudi koje je išao na oba odjela. (SU_6)

Baš kako je prethodno navedeno, ističe se zajedničko studiranje na obje studijske grupe te konačno cimerstvo odnosno suživot, dok je jedna sugovornica upravo istaknula naj snažniju povezanost s osobama s kojima je zajedno i studirala i živjela.

Pa eto rekla sam, uglavnom te dvije prijateljice koje su mi bile i cimerice i s kojima sam studirala. (SU_9)

1. 4. Vrijeme

Potrebno je istaknuti kako sugovornici ponajviše uzimaju u obzir vrijeme kao kriterij prema kojem karakteriziraju s kime su se najviše povezali tijekom studija, odnosno s kime su

ostvarili najsnažniju vezu. Prema tome, izdvojen je kod *Vrijeme* koji će pružiti dublju interpretaciju društvenog kapitala studenata tijekom i nakon studija.

Pa mislim nekako najprirodnije ide s ljudima s kojima si na svojim smjerovima, nekako imate najviše dodirnih točaka. Ubiti mislim da je najveći faktor je tu vrijeme. Najviše vremena provedeš s tim ljudima tako da bi rekla ljudi koju su birali jezike, poglavito kombinaciju kao ja. ... i da eto u biti najviše sam se s njima povezala. (SU_4)
... zato šta sam s njima najviše vremena provodila zbog kolizija i kolegija koje smo slušali te slobodnog vremena koje smo imali zajedno. (SU_7)

Kada se uzme u obzir zajedničko studiranje, točnije provođenje vremena na predavanjima uz suživot, odnosno cimerstvo, moguće je izdvojiti vrijeme provedeno zajedno kao faktor koji doprinosi snažnijoj povezanosti između osoba.

Uglavnom su to bili studenti ... koji su studirali skupa sa mnom. Imala sam i cimerice koje su živjele s menom i studirale smo skupa tako da pretpostavljam jer smo najviše vremena provodile skupa ostale smo najbolje. Uglavnom ljudi s mog odjela na faksu. (SU_9)

Vrijeme provedeno skupa pretpostavlja oblik blizine koji se razvija tijekom vremena te se ponajviše odnosi na slobodno vrijeme provedeno zajedno stoga kolizije, isti raspored predavanja te rupe između predavanja ostavljaju dovoljno vremenskog prostora za zajedničko druženje studenata.

Nadalje, koji su aspekti sugovornika prema stvaranju društvenog kapitala i njihovo shvaćanje beneficija koje donosi širenje mreže poznanstava, posebice tijekom studiranja, interpretirati će se detaljnije pomoću koda *Informacije*.

1. 5. Informacije

Analizom podataka dobivenih iz odgovora sugovornika na pitanja o njihovom shvaćanju stvaranja što veće mreže poznanstava tijekom studiranja te pozitivnih ili negativnih aspekata širenja društvenog kapitala, sugovornici su istaknuli beneficije stvaranja što veće mreže poznanstava. To je kanal putem kojeg se može doći do informacija koje u datom trenutku mogu doprinijeti lakšem studiranju ili pak napretkom unutar područja struke poput

pripravništva. Na konkretno pitanje iz protokola vezano uz stav prema stvaranju što šire mreže poznanstava, sugovornici su davali slične odgovore.

Da, kao pozitivno. Uvijek je dobro imati šta više poznanstava. Pa u slučaju bilo čega za ubuduće uvijek je dobro nekoga poznavati, da ti može pripomoći ili ako neko nekoga zna da ti može otvoriti neka vrata ili dati neke informacije. (SU_2)

Mislim da što više ljudi poznaješ da ti se može pružiti više prilika. Ne znam. Možda dobiješ više informacija gdje se traži neki posao. Ne znam. Netko te može preporučiti od njih nekome. Tako da mislim da je to dobra stvar. (SU_8)

Pa pozitivno svakako jer svaki kontakt je dobar, nikad ne znaš kad će nešto ajmo reći dobro doći, ružno je reći, ali ono kad će se stvoriti neki potencijalni odnos što može rezultirati i poslovnim nekim odnosom jel. (SU_5)

Prethodni citati odgovora navedenih sugovornika impliciraju na beneficiju stvaranja što šire mreže poznanstava tijekom studiranja kao sve većeg kanala kojim putuju važne informacije povezane upravo s područjem struke. Kada je pak riječ o samom studiranju, također je moguće iščitati pozitivne aspekte stvaranja što šire mreže tijekom studija.

Pa definitivno su olakšala, pogotovo oni koji su bili s istog odjela kao ja jer smo uvijek razmjenjivali zajednička iskustva, ne znam, literaturu i skripte i sve vezano uz to. (SU_6)
... tako da smo si međusobno dijelili informacije za skripte ili za ispit, kakav je koji profesor, ono pripremali smo jedni druge. Svakako su tu kolege viših godina odigrali ulogu jer su nam davali savjete za dalje na faksu tako da definitivno da si sam ne bi moga tako lako. (SU_9)

Međutim, osim dijeljenja skripti i pomaganja oko profesora, odnosno sadržaja povezanih neposredno uz studij, ističe se i osobni aspekt točnije prijateljstvo kao snažna veza koji uključuje psihološku i emocionalni aspekt.

Pa naravno da. Naravno da mi je olakšalo. Mislim da bi mi bilo puno teže da nisam imala tu neku ajmo reći bazu prijatelja s kojima ti studiraš i dijeliš sve. Da sam bila sama sigurno bi to bilo drugačije i sigurno bi mi bilo puno teže da nisam njih imala naravno. Tako da. (SU_8)

Pa mislim da bi mi bilo puno teže da sam bila sama ... jer stvarno mislim da mi je taj krug ljudi na faksu pomoga i kasnije kod zaposlenja puno pomoga... Nekako te stvarno otvori za tržište rada jer mislim da je puno lakše kasnije naći i posao i staž i šta god da tražiš kad si otvoreniji, kad si navika komunicirati s puno ljudi i biti s puno ljudi. (SU_7)

Pa mislim to bi moglo biti pozitivno jer pogotovo tipa mi bi se dosta znali podružiti s ljudima sa viših godina, ... nikom nije bija problem poslati skripte, upozoriti nas na neke profesore, ne znam, uputiti nas u neke sadržaje tako da mislim da nam je to dosta svima koristilo i što smo se imali kome obratiti. Imamo novi kolegiji, nove profesore, nemamo pojma ništa, sretnemo njih ispred faksa, svi su bili baš otvoreni i ovaj dosta su nam pomogli ali sigurna sam da bi mi koristilo da sam znala još više ljudi. (SU_10)

Svakako je potrebno istaknuti pozitivne posljedice stvaranja što šire mreže tijekom studija, odnosno stvaranja što većeg društvenog kapitala uz stvaranje snažnih veza poput prijateljstva koji također osiguravaju specifične kanale koji osiguravaju emocionalnu i psihološku podršku. Na konkretno pitanje odakle su došle prve informacije vezane za posao u struci, ističu se prijateljice koje su zajedno sa sugovornicom polazile isti studij.

Pa te prijateljice su bile primarni izvor informacija. ..Pa na prijateljskoj razini, ono mogu reći da pripadaju mojoj mreži prijatelja. (SU_3)

Na primjeru citata u nastavku moguće je vidjeti pozitivne posljedice stvaranja snažne veze posebice s osobom iz područja struke te beneficije koje ta veza kao kanal informacija i podrške pruža.

Znači informacije sam dobija od svoje razrednice koja radi sada trenutno sa mnom, koja mi je kolegica, s kojom se čujem od srednje škole. Posebno što ona zna da sam u toj nekoj struci kao i ona i uvijek mi je govorila da će mi pomoći na kraju mi je stvarno pomogla. Znači s njom sam u stvarno u odličnim odnosima i ona mi je najviše pomogla i kad sam došao raditi pomogla mi je, upozorila me na koga trebam pripaziti u zbornici, tko je susretljiv, s kime da se družim više, s kime malo manje. Znači stvarno mi je sve pomogla. ... i dan danas mi pomaže tako da eto ona mi je najviše pomogla i zapravo od nje sam jedino i čuo tu informaciju. I od nekih prijatelja, znači mnogima od nekih mojih prijatelja roditelji rade po školama pa su mi i oni rekli da se nešto sprema pa je to bio

*neki vid informacije koju sam dobio ... Sve se zapravo tako da vrlo lako to sve procuri.
(SU_1)*

Vrlo slično iskustvo ističe se u nastavku gdje se za snažnu vezu i kanal informacija izdvaja stariji društveni kapital odnosno kolegica iz srednje škole kao primarni izvor informacija vezanih za posao u struci.

Da, znači konkretno u školi znači, trenutna pedagogica je moja kolegica iz srednje škole tako da nju znam i tu imam podršku. Onda profesor vjeronauka je kolega koji je sa mnom studirao u Zadru tako da njega znam od prije. Znam još neke profesorice koje rade u toj školi a znam ih privatno i ovako znam neke kolegice s kojima sam ostala u kontaktu s faksa a trenutno isto rade u školi. (SU_8)

Na pitanje o kakvom je odnosu riječ s kolegicama iz srednje škole koje se nalaze u trenutnom kolektivu izdvaja se snažna i podupiruća veza koja omogućuje tok informacija i podrške tijekom rada.

Pa prijatelji smo ono kad god mi nešto treba, neka pomoć, neka informacija, uvijek se njima mogu obratiti i oni su ono uvijek pomognu, tako da ono kaj se toga tiče mislim da podršku imam i velim, uvijek im se mogu obratiti tako da. (SU_8)

Jednako tako, ističe se kanal stvoren tijekom studija, odnosno mreža stvorena između osoba na studiju koje su unutar područja struke.

To su znači moje bivše kolegice s fakulteta ... izmjenjujemo informacije vezano uz školu, nastavu i slično. Znači povremeno se znamo čuti ako imam neka pitanja isto im se naravno mogu javiti. (SU_8)

Konačno, društveni kapital sugovornika pretpostavlja mreže koje su sugovornici stvorili kao kanale putem kojih su dolazili do određenih informacija, bilo da je riječ o mreži i poznanstvima stvorenim na predavanjima istih studijskih grupa, suživotom odnosno cimerstvom ili pak tijekom srednje škole. Društveni kapital sugovornika prema tome pretpostavlja „access to and use of resources embedded in social network“ (Lin, 1999: 30), odnosno investiranje umrežavanjem s drugim društvenim akterima s očekivanom koristi u

obliku informacija. Mreže koje su sugovornici stvorili pretpostavljaju set društvenih aktera koji su međusobno povezani temeljem navedenih karakteristika poput iste studijske grupe ili pak cimerstva. Razmjena informacija do kojih su sugovornici dolazili putem mreže, odnosno putem uspostavljenih kanala, temelje se na pretpostavkama mrežne razmjene kao specifičnog oblika mreže u kojoj se društveni akteri povezuju te tako omogućuju interakciju između drugih aktera koji nisu u neposrednom kontaktu. Ključna karakteristika koja povezuje sugovornike jest vrijeme provedeno zajedno stoga se upravo najsnažnije veze ističu one koje su stvorene provedbom slobodnog vremena točnije najveće količine vremena zajedno. Mogu se istaknuti karakteristike: ista studijska grupa te cimerstvo u kombinaciji kojom bi sugovornici stvorili najsnažniju vezu s obzirom da je riječ o velikom vremenskom rasponu provedenog vremena zajedno.

2. Povijest zaposlenja

Kategorija *Povijest zaposlenja* sugovornika podrazumijeva poslove koje su sugovornici obavljali do trenutnog posla u struci, točnije poslove tijekom studija i nakon studija do trenutnog zaposlenja. Sukladno navedenome, unutar postavljene kategorije analiziraju se motivi rada sugovornika tijekom i nakon studija. Povijest zaposlenja sugovornika tijekom studija, točnije studentski poslovi karakteristični su za podneblje Dalmacije s obzirom da je riječ o turistički prepoznatljivom području tijekom ljetne sezone. Prema tome izdvaja se kod djelatnosti koje su uglavnom sugovornici izdvajali kao studentske poslove koje su obavljali tijekom studija u ljetnim mjesecima, točnije sezonske poslove.

2.1 Uslužne djelatnosti

Sugovornici su ponajviše isticali turizam kao stavku na koju se pozivali pri opisu poslova koje su obavljali tijekom studija.

Pa većinom vezano za turizam. Turistička agencija, pa nekakve trgovine odjećom, pa tu u Zadru u parfumeriji. Znači to je bilo već kroz godinu kroz faks. ... ono više nešto što se tiče turizma i tih uslužnih djelatnosti, trgovačkih djelatnosti i tako. (SU_3)

Jedna od sugovornica također ističe podneblje Dalmacije za koje je karakterističan upravo ljetni turizam i uslužne djelatnosti, odnosno ugostiteljstvo kao pretežito zastupljeno u ponudi poslova.

Pa s obzirom na podneblje, ... tako da nekako je to ovdje bilo usmjereno na turizam. To su bilo poslovi iz sektora turizma i ugostiteljstva, a radila sam i za vrijeme fakulteta ovo što sam mogla, ... ali uglavnom su to bili poslovi pretežito usmjereni na komunikaciju i korištenje nekakvih jezičnih sposobnosti i stranih jezika koje sam studirala, ali da. (SU_4)

Radila sam kao većinom sezonske poslove po ljeti u jednoj konobi ... (SU_6)

A faksu san ja konobarila u dva različita restorana i do tih poslova san došla nekako eto jer san se javila na neke natječaje sa studentskih stranica, s tim da DA, u jedan restoran san došla preko poznanstva, tj tražili su nekoga ko bi im konobarija priko lita i bilo im je potrebno da poznaje strane jezike i eto ja sam upala tu. (SU_7)

Znači radila sam dvije sezone kraj otoka To je bio posao u malom supermarketu, onda sam radila u trgovinama s odjećom. Onda sam jedno vrijeme radila u onoj maloj čistionici ... praonica i čistionica rublja.... (SU_8)

Znači radila sam u maloj trgovini sa suvenirima preko sezone, to sam našla preko prijateljice jer to drže njezini tako da sam imala smještaj kod nje i plaća je bila ok. Mislim radila sam to eto da ne tražim sad ništa dalje i jer mi je to od nje. A drugi posao sam našla isto preko prijateljice koja je tamo radila znači u praonici rublja i to sam radila i preko zime. (SU_9)

Istaknuti citati se odnose na uslužne djelatnosti, turizam i prodaju te ugostiteljstvo stoga se može zaista povezati s poznatom turističkom ponudom područja Dalmacije u kojima su radili sugovornici tijekom studija. Sukladno tome, navedene djelatnosti se mogu se istaknuti kao najbolje plaćene što implicira na motive zaposlenja studenata, međutim u idućem kodu će se upravo analizirati razlozi radi kojih su se studenti društvenih smjerova usmjerili na rad u turizmu i uslužnim djelatnostima za studentske poslove.

2.2. Financije

Financije se ističu kao presudan element koji se ponavlja u podacima izvučenih iz odgovora sugovornika na pitanja zašto su se odlučili na rad na poslovima koje se obavljali tijekom studija.

Pa radim od srednje škole tako da od osmog razreda praktički radim tako da, naučio sam da treba raditi i da se treba.. jednostavno studiram znači i ne mogu još tražiti od svojih novce znači. Imaš 20 godina i trebaju ti novci i nešto više novaca, tako da želio sam imati svoj novac i na neki način olakšati svojim. (SU_1)

Pa čisto da svojim olakšam finansijski. Mislim oni su meni slali i mogli su ono, mogli su mi priuštiti i zato i jesam na faksu, ali tipa prvu godinu nisam radila. Onda sam imala nekih poteškoća sa zdravljem pa sam bila nekih mjesec dana kuci i onda nakon toga sam skužila, ma ono „Idem“. Mislim imam slobodnog vremena, ne puno ali imam, zašto ne bi nešto odradila ono, da bi njima olakšala tako da su mi slali upola manje nego šta su mi inače slali. Tako da je to u biti najveći razlog bija i ono osjećaš se korisno, ispunjeno vreme a da nije samo faks i kave. (SU_10)

Spomenuto finansijsko olakšavanje roditeljima pripada financijama kao motivu rada, međutim ističu se i radne navike i iskustvo rada, odnosno zaposlenja.

Prvenstveno zbog ekonomičnih razloga, zbog potrebe, zbog novca ali i zbog iskustva. (SU_6)

Pa prvenstveno su to bili naravno financije jer sam htjela olakšati svojim naravno a i da radiš nešto jer ono imaš slobodnog vremena i kad se organiziraš uspiješ i raditi. A dalje sam htjela skupljati iskustvo kao životno tako i da upoznam ljude i rad s ljudima jer smatram da je svakako dobro iskustvo. (SU_9)

Pa zapravo počela sam raditi relativno rano ... eto moji me roditelji nisu prisiljavali na rad, ali eto ono ja sam sama nekako smatrala da je bitno da se krene raditi da se spozna vrijednost novca šta ranije možda. ...radne navike i da se upozna koncept i pojam rada kao takvog i mislim da je to stvarno pozitivno i ne možda radi novca toliko... Dugoročno gledano stvori stvarno neke radne navike to kao sto si i rekla i da upoznate se sa radom. (SU_4)

Osim toga, važno je istaknuti samostalnost i financijsku neovisnost koja slijedi kao pozitivna posljedica studentskog rada i blagodat u studentskim danima.

Pa zarada mi je bila svakako na prvom mistu, ali i ta samostalnost ... Koliko god mi je bilo pozitivno što se tiče zarade toliko mi je možda bija veći plus ta samostalnost i da se naučim organizirati kada ću učiti a kada ću nešto drugo. (SU_7)

Pa naravno, prvi je razlog, a mislim da je to i većini financijske prirode ... a ono mislim lijepo je imati neki svoj novac kada si student. Ne moraš svaku kunu koju ćeš, ne znam, otići u kino ili, ne znam, kupiti nešto ekstra, pitati roditelje tako da i to je jedan od razloga i naravno osamostališ se.. (SU_8)

Slično tome nastavljaju se motivi rada, uz financije, i upoznavanje novih ljudi točnije širenje društvene mreže, ipak ostaju financije kao primarni motiv.

Pa primarno financije i isto tako širenje vidika, horizonta, širenje društvene mreže, ispunjavanje slobodnog vremena ... (SU_5)

Financije se zadržavaju kao motiv rada sugovornika i nakon studija, prema tome se izdvaja citat u nastavku.

I onda nakon toga između sam radila jedan kratki period u jednoj suvenirnici jer čisto ono nisam imala ništa drugo pa ono zbog financijskih razloga ... (SU_3)

2.3. Stručno osposobljavanje

S obzirom na raznolikost situacija u kojima su se sugovornici nalazili nakon studija uzevši u obzir studentska prava koja su nekima bila na snazi prije a nekima kasnije, zatim absolventski status ili pak stažiranje, teško je izdvojiti kod kojim bi se interpretirala njihova situacija nakon studija. Ipak, istaknuli su se citati koji usmjeravaju prema stručnom osposobljavanju kao primarnom cilju nakon studija.

Znači prvo sam odmah nakon diplome čekala nekih tri mjeseca na to stručno osposobljavanje u biti to što kao budemo pripravnici u školi i onda sam to odradila i nakon toga sam odmah dobila zamjenu u toj istoj školi na godinu dana pa sam tu i ostala. (SU_3)

... pripravništvo mi je bilo primarno. (SU_6)

Pa bilo je prvo zaposlenje to ubiti samo da je u struci jer nama je bilo bitno odraditi tu godinu dana da što prije idemo na stručni ispit i to, tako da mi nije bilo bitno ni di je ni koliko novaca ni išta nego samo da me neko primi na to stručno osposobljavanje. (SU_3)

To stručno osposobljavanje bez zasnivanja radnog odnosa je zahtijevalo da ja budem bar misec dana na birou ko nezaposlena da bi ja uopće mogla odbiti staž u školi i ja sam međuvremenu znači čekala da meni Ministarstvo odobri stažiranje. Tad se tako zvalo i drukčije je od ovog danas, ovo je pripravništvo. I tako san početkom petog miseca 2018 počela sa stažiranjem ... (SU_7)

Ostat ću u kopirnici, pitati ću ih mogu li pola tamo pola u školi tako da imam neku ajmo reći cilu plaću ali da radim struku i da odradujem staž i tako dalje. (SU_10)

Idući tematski kod odnosi se na načine pronalaska poslova tijekom i nakon studija, odnosno strategije koje su koristili studenti uključujući poznanstva, odnosno društveni kapital i mrežu koju su stvorili. Analizirat će se načini pronalaska poslova tijekom studija i nakon studija te kriteriji koji su se uzimali u obzir pri odabiru poslova.

3. Strategije pronalaska poslova

Tematska kategorija *Strategije pronalaska poslova* uključuje analizu i interpretaciju podataka dobivenih iz odgovora sugovornika na pitanja o načinima i kriterijima pronalaska poslova tijekom studija i nakon diplome, točnije završetka studija. Radi detaljnije analize kategorija uključuje slijedeće kodove: *Poznanstva, Oglasi, Financije i Rad u struci*.

3.1. Poznanstva

Poznanstva koja su otvorila kanal za informacije ili pak neposredno zaposlenje, bilo da je riječ o studentskom poslu ili pak zaposlenju nakon studija, iznova otvaraju pitanje važnosti

društvenog kapitala. Prema perspektivi dobiti za individuu (Lin, 1999), važnost društvenog kapitala očituje se njegovom funkcijom koristi koje ima iz ostvarene mreže u obliku instrumentalnih radnji poput pronalaska posla. Međutim, kod je nazvan *Poznanstva* isključivo kao induktivni kod s obzirom da je već upotrijebljen *Društveni kapital* kao cjelovita tematska kategorija. Još jedan razlog je taj što je društveni kapital mnogo kompleksniji i širi koncept u odnosu na poznanstva koja su ovdje uzeta kao kod za interpretaciju. Poznanstva pretpostavljaju oblik slabe veze koje su se pokazale od iznimne važnosti za veći i brži protok informacija među društvenim akterima. Upravo u procesu difuzije informacija, slabe veze igraju ključnu ulogu zbog toga što omogućuju povezanost društvenih aktera koji nisu u direktnom kontaktu te na takav način prenose informacije. Prema tome, sugovornici ističu poznanstva koja su im omogućila protok informacija pomoću kojih su došli u doticaj sa poslom te pronašli zaposlenje.

Preko poznanstava. To nije bilo oglašeno nego preko poznanstava. (SU_4)

Bilo da je riječ o poznanstvima preko kolega sa studija ili pak obiteljskih veza, zajedničkim nazivnikom može se istaknuti veza koja je stvorena te koja omogućava kolanje informacija potrebnih za pronalazak posla.

Dakle taj prvi nakon završetka fakulteta, kao što sam i rekla još sam ga započela kao studentica i saznala sam za njega zapravo preko kolegice. (SU_6)

I onda ti je došla deseti mjesec i nazvala me od mog brata žena koja je knjižničarka da je u Šibeniku i rekla kao: „Jedna škola ti traži knjižničara pa ono možeš čisto vidjeti, jel.“ (SU_10)

...nego sam išao preko osobnih kontakta, znači raspitivao sam se po svojim bivšim osnovnim i srednjim školama da li traže nekoga. Pitao sam i svoje roditelje da li poznaju nekoga ili da neko radi nešto slično, da vide s njima da li me mogu di ubaciti i tako preko tih nekih osobnih kontakta ... (SU_1)

... tu me preporučila kolegica pošto njima je tu trebalo hitno, a kad je hitno onda se ne čeka natječaj. (SU_7)

Prikazani citati sugovornika se mogu povezati s nalazima Granovettera (1973) kada opisuje načine pronalaska poslova radnika plavih-ovratnika u američkom društvu koji su se ponajviše oslanjali na informacije o poslu dobivene od strane poznanstava i kontakata. Osim

samog posla i informacije u vezi potražnje posla, ističe se važnost poznanstva pri pomoći u vezi same prijave i papirologije, pa tako jedna sugovornica ističe u nastavku:

Jer većina mojih prijatelja tad je već bilo u nekoj školi pa bi mi oni znali reći: „Aha, tamo ti se traži.“, ili ne znam di da ostavim papire i da su čuli ovo ono i tako. (SU_3)

Kada je riječ o poznanstvima, potrebno je istaknuti slučaj sugovornice kojoj su upravo poznanstva i stvoreni društveni kapital dovoljan razlog povratka na sezonski posao.

Kad sam radila sezonu u konobi tu sam došla na taj posao preko poznanstva odnosno preko prijateljice i tu mi je dosta bilo važno da.. odnosno to iskustvo me potaknulo da i drugu sezonu radim opet tamo jer je bila ta ekipa i to mi je odgovaralo taj krug ljudi, tako da nisam tražila dalje. (SU_6)

3.2. Oglasi

... povremeno tako pregledavala po HZZ-u, Moj posao... (SU_5)

Oglasi su još jedan vid širenja informacija stoga se Studentski servis kao platforma ili pak Hrvatski zavod za zapošljavanje, uzimaju u obzir kao oglašivači preko kojih su sugovornici dobivali potrebne informacije vezane za potražnju poslova, bilo da je riječ o studentskim poslovima ili pak poslovima nakon studija.

E da, taj studentski sam pronašla preko Student servisa. (SU_8)

Sve poslove zapravo koje sam se prijavljivala su bili preko interneta, znači ja bi vidila da je negdi ne znam, potraga eto za neka zamjena. (SU_7)

Prvi posao, posao u OŠ, pronalazim preko HZZ-a, vidjela sam natječaj te sam se prijavila i dobila posao. (SU_9)

Jednako tako moguće je istaknuti oglasne ploče u fizičkom obliku koje se često mogu pronaći u prostorijama sveučilišta.

... na fakultetu je bio objavljen oglas u fizičkom obliku na oglasnoj ploči i tako sam prijavila i poslala životopis (SU_5).

3.3. Financije

Financije pretpostavljaju kriterij kojim su se sugovornici u tijeku studija vodili pri potražnji i odabiru studentskih poslova što se ranije istaknulo u tematskoj kategoriji *Povijest zaposlenja*.

Pa najveća prilika za neku najveću zaradu jer uz plaću uvijek imaš tu manću i ne znam. ... kažem dobra je zarada pa sam ostao u tome, a i preko ljeta uvijek mogu raditi kao konobar znači... najviše radi dobre zarade jer može se jako dobro zaraditi. (SU_1)
Pa najviše financije jel. Da se što prije nešto dodatno zaradi jer ono plaćali smo i podstanarstvo i to tako da trebalo je nešto zaraditi ... (SU_3)

Jednako tako, financije kao kriterij za zaposlenje nakon studija ostaju kao jedan od ključnih kriterija.

Pa novac definitivno jer mi je to bio primarni cilj i sad.. da je bilo optimalno radno vrijeme i nekakvi radni uvjeti zadovoljavajući. (SU_6)
Pa bilo mi je bitno da zaradin naravno to je bija prvi plus ... (SU_7)
Pa naravno da je plaća bila bitna ... (SU_9)

Kada je pak riječ o kriteriju rada u struci, potrebno je istaknuti kako se u potražnji poslova odmah nakon završetka studija ipak uzima financijski aspekt u odnosu na zaposlenje u struci.

Da, tražila sam u struci ali u to vrijeme nisam nailazila na natječaje koji su trebali moju struku onda sam, ne znam gledala bilo kakav posao čisto da ono mogu preživjeti ... (SU_8)

U nastavku se uzima u obzir *Rad u struci* kao zaseban kod kojim se interpretira upravo kao kriterij koji se ističe kao važan.

3.4. Rad u struci

Ističe se rad u struci kao kriterij pri pronalasku poslova nakon studija. U nastavku slijedi citat sugovornice koja odabire posao u struci iako nudi lošije radne uvjete, točnije pola radnog vremena, umjesto posla na kojem je zaposlena na puno radno vrijeme.

I to je bilo samo za knjižničara ali samo na pola radnog vremena jer je mala škola i ne možeš dobiti više, puno radno vreme i računam zašto ne!. (SU_10)

Slijedeći citati sugovornika ističu rad u struci kao najvažniji kriterij pri zaposlenju nakon studija. Financijski aspekt ili bilo koji drugi ne bi trebali imati prednost pred radom u struci.

... sve moraš prihvaćati ako misliš ikad raditi u školi. Znači ako to sad prepustiš onda nikad nećeš naći posao. Znači ne smiješ gledati kolika ti je plaća, koliko putnih troškova jer to ako sad gledaš onda ne znam. (SU_1)

A najvažniji kriteriji mi je bilo ajmo reći da je u struci, to bi izdvojila kao najbitnije. A sad ovo drugo je sve sad manje bitnije. (SU_3)

Meni je prvo bilo bitno da je struka. (SU_7)

Dakle bila je struka kao glavni kriterij (SU_6)

Osobno sam se vodila samo kriterijem zaposlenja u struci. (SU_9)

Ipak, jedna od sugovornica ističe kako rad u struci jest prioritet i kriterij odabira poslova, međutim ne dugoročno. Naime, riječ je o kriteriju koji, ukoliko ga nije moguće ispuniti u određenom roku, nije održiv tako sugovornica ističe kako bih radila i nešto izvan struke.

Ja sam tila isključivo raditi u vrtiću ali na primjer ne bi sad, da sam znala da ne mogu nikako naći posao... tipa da je to trajalo, ne bi sigurno sidila kući prikriženih ruku nego bi krenila nešto.... Uglavnom glavni kriterij je bija rad u struci, rad sa djecom pa dalje šta se nudi. (SU_2)

Međutim, kada je riječ o kriteriju rada u struci tijekom studija, odgovori sugovornika nešto se razlikuju od prethodno prikazanih. Na konkretno pitanje je li uzimao u obzir struku pri

odabiru studentskih poslova, jedan od sugovornika ističe kako nije te kako se usmjerio na konobarenje kao onaj studentski posao koji doprinosi najviše financijski.

Nisam, nisam. (SU_1)

Većinom mi je zarada bila glavna... (SU_3)

Međutim, jedna sugovornica navodi kako je vjerovala da će nakon studija raditi upravo u struci stoga nije htjela „forsirati“ rad u struci tijekom studija. Zanimljivo je istaknuti uvjerenost u rad u struci nakon studija.

Iskreno nisam ... znala sam da kad završim faks da ću raditi u struci cili život tako da nisam tila forsirati i na faksu. (SU_9)

Svejedno mi je bilo. Samo da radim. Nisam čak niti gledala da bi možda našla nešto u struci ... ajde kao iza faksa ću tako da ovaj, ali nisam vidila da su ni nudili, bar koliko ja znam od ljudi šta su tražili. (SU_10)

U drugu ruku, neke sugovornice navode kako su tražile studentske poslove koji se tiču struke. Međutim nisu uspijevale pronaći stoga su se odlučivale na poslove boljih financijskih uvjeta.

Pa mislim da sam čak i htjela pronaći jedno vrijeme nešto s čime bi mogla povezati ali onda sam odustajala zato jer nisam nalazila na ništa slično. Nije bilo ponude i tako da je to onda na kraju završavalo „Daj mi nešto da imam čisto za neki džeparac“ tako da. (SU_8)

Pa, jesam ali nije trenutno onda bilo baš ponude. Više je bilo volonterskih ponuda ali ne za zaposlenje. (SU_6)

Pa naravno, optimalno je kad se poklopi to jedno i drugo ... ali toga baš i nije bilo. (SU_5)

Nastavno na posljednji citat ističu se želje za radom u struci preko studentskog zaposlenja kao optimalna kombinacija kojom bi se zadovoljile obje strane, financijsko zadovoljstvo i rad u struci.

Pa bila je kombinacija. Nisam sam bila ono poglavito da to mora biti struka ali eto tako se posložilo da eto, da je bilo. (SU_4)

Nastavno na prethodnu interpretaciju pomoću koda *Rada u struci* potrebno je istaknuti tematsku kategoriju *Pronalazak posla u struci* kao situacije u kojima su se snalazili sugovornici pri pronalasku, odabiru i zaposlenju na trenutnom poslu koje je u njihovoj struci.

4. Pronalazak posla u struci

Ova tematska kategorija podrazumijeva analizu pronalaska i načina pronalaska trenutnog zaposlenja koje je u struci te razloga iz kojih su se sugovornici odlučili upravo za taj posao, odnosno posao njihove struke. Kodovi pomoću kojih se interpretiraju nalazi jesu *Rad u struci* te *Natječaj za posao* dok se unutar koda *Rad u struci* definiraju podkodovi *Komunikacija i rad s ljudima* i *Osobni poziv* kako bi se lakše interpretirala i razumjela analiza problema zašto su sugovornici odabrali trenutni posao koji je ujedno posao unutar područja struke. Točnije, jesu li odabirali posao isključivo zato što je unutar područja njihove struka ili pak radi nekih subjektivnih motiva. Unutar koda *Natječaj za posao* analizira se način dolaska do informacija u vezi posla: natječaj za posao, oglas o poslu, informacije o prirodi posla, radi li se o već postojećem radnom mjestu ili će se tek otvoriti novo i sl

4.1. Rad u struci

U prethodnoj tematskoj kategoriji *Strategije pronalaska poslova* kroz kod *Rad u struci* jesu analizirani kriteriji i načini pronalaska poslova tijekom studija i nakon studija, stoga se može istaknuti kako tijekom studija rad u struci nije bio presudan kriterij, dok se jednako tako može zaključiti kako je rad u struci, odnosno „raditi ono za što se školovalo“ jedan od presudnih kriterija kojim su se sugovornici vodili pri odabiru trenutnog posla.

Izdvojila bi to što radim posao u struci, radim ono za što sam se školovala. ... (SU_8)

Posao koji trenutno obavljam odabrala sam iz više razloga. Prvi razlog je svakako zaposlenje u struci. (SU_9)

Znači najbitnije mi je bilo taj kriterij da ono što sam završila, što mi je struka, da ja to zapravo radim. .. (SU_7)

..imala sam čvrste namjere raditi u struci. (SU_6)

Slično navedenome, jedna sugovornica ističe vlastitu sigurnost u osobne motive za rad unutar struke te motivaciju za rad u struci kao ono što je njena osobna želja.

... jer sam znala što želim raditi i da je to moja struka tako da... (SU_9)

Da, pa ja sam definitivno težila nekako pronaći nešto i struci i zato sam se odmah i javila još tijekom studiranja na to nešto na taj oglas koji mi je bio u struci... htjela sam naravno pronaći nešto u struci kad sam već upisala to i završila i na kraju krajeva kad sam počela raditi u XY shvatila sam da to je nešto za mene i da želim tu ostati (SU_5)

Suprotno tome, sugovornica također ističe struku kao kriterij radi kojega je odabrala trenutni posao, međutim nije sigurna je li to ono što ona zaista želi raditi.

Pa isključivo to što sam se htjela okušati raditi, raditi ono za što sam se školovala i mislim da si ne bi mogla oprostiti da sam recimo sad propustila ili odbila to mjesto da nisam ni probala ni vidjela kako mi ide. Znači baš sam ono imala želju da vidim dal' će mi se sviđati uopće raditi u struci i kako će mi to ići i zato sam i to prihvatila. ... ali uglavnom htjela sam isprobati raditi u struci. (SU_8)

U nastavku se ističe primjer sugovornice koja se odlučila na posao u struci već na kraju studija upravo kako bi naučila još i više o samoj struci i radu u njoj.

Pa primarno je to zapravo bilo budući da sam bila tek kraj četvrte to jest početak pete godine na faksu vidjela sam da je to nešto što mi je struka i da primaju studente tako da sam vjerovala da će mi to biti odličan početak za puno toga naučiti ... (SU_5)

Nadalje, kompleksnost pronalaska poslova unutar struke društvenih smjerova na Sveučilištu u Zadru te mala ponuda poslova na tržištu rada, odnosno velika potražnja, ističe se slijedećim navodom.

Znači ako to sad prepustiš onda nikad nećeš naći posao. Znači ne smiješ gledati kolika ti je plaća, koliko putnih troškova jer to ako sad gledaš onda ne znam.. onda stvarno imaš jako jako puno sreće ako nađeš neki posao koji ti je jer u ovoj struci nemaš

mogućnosti da biraš nego moraš prihvaćati i boriti se sa svih strana i onda nekako moliti Boga da se sve potrefi da neko ode u mirovinu ili slično. (SU_1)

U drugu ruku, ističe se i kako je sasvim u redu ne pronaći posao koji pripada području struke.

Pa najviše sam se nadala struci ali bilo mi je u redu ako ne nađem odma da ostanem u toj kopirnici. To mi je bilo O.K. Nije bija neki posao ono uzbudljiv, ali iša mi je i oni su bili samnom pre zadovoljni. (SU_10)

Međutim ovaj citat sugovornice jest iznimka koja potvrđuje kako je sugovornicima uglavnom bilo najvažnije da sa radi o poslu koji će pripadati području njihove struke, odnosno studija koji su oni završili. Unutar koda *Rad u struci* izdvaja se *Komunikacija i rad s ljudima* kao podkod kojim se interpretiraju motivi za zaposlenje na trenutnom poslu, između ostalog i rad s ljudima što implicira na studij društvenog usmjerenja.

4.1.1. Komunikacija i rad s ljudima

Nastavno na rad u struci i kriterije radi kojih su se sugovornici odlučili upravo na trenutni posao moguće je izdvojiti rad s ljudima. Osobne želje da komuniciraju ili pak u nekom pogledu pomažu ljudima, sugovornicima je dovoljan razlog za odabir studija a kasnije i struke posla koji obavljaju.

Pa dobro ja sam uvijek želio studirati nešto kao što ima veze sa psihologijom, što uključuje savjetovanje ljudi i onda zapravo nisam upao na psihologiju i onda sam upisao pedagogiju i na kraju sam zavolio cijeli taj studij i pronašao sam se nekako u tome. (SU_1)

A ono uvek san tila raditi s ljudima i ono šta san završila, to jest koristiti jezike. ... Uglavnom sam tila raditi s ljudima i koristiti jezike, eto to mi je bilo idealno. (SU_4)
Meni je prvo bilo bitno da je struka. ... Samo je bilo bitno da radim i da skupljam to iskustvo. ... Za sve ono što je bilo vezano za jezik. Znači najbitnije mi je bilo taj kriterij da ono što sam završila, što mi je struka, da ja to zapravo radim. (SU_7)

U nastavku se ističe podkod *Osobni poziv* kojim se interpretira slična motivacija kao što je prethodno navedena međutim, na malo dubljem nivou gdje je riječ o pozivu koji sugovornici osjećaju te uzimaju za razlog odabira studija, struke, posla pa tako i trenutnog zaposlenja.

4.1.2. Osobni poziv

Poziv koji se ističe u podkodu *Rad u struci* jest osobni poziv koji sugovornici subjektivno osjećaju te se kao takav može svrstati u intrinzičnu motivaciju za odabir specifične struke.

Pa sami poziv. Ja sam još od srednje škole znala već šta želin ... jer volin sam taj rad sa dicon. Tipa više volin to, baš vrtić nego te igraonice, šta je opet povezano s dicon, ali nekako mi je ono draže ovo... ja kad san završila ovaj faks ja sto posto sa sigurnošću san znala da želin isključivo želin raditi u vrtiću i da ništa drugo ne dolazi u obzir. (SU_2)

Ta želja za predškolskim odgojem i obrazovanjem se javila još na fakultetu. Tu sam znala da ću, ako ću ići u smjeru pedagogije, da bi voljela da radim u vrtiću. (SU_6)

4.2. Natječaj za posao

Načini na koje su sugovornici saznali za trenutne poslove te na koji način su se prijavili i jesu li koristili natječaje, točnije je li im netko pripomogao s informacijom u vezi otvorenog radnog mjesta ili su pak koristili stranice Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, detaljnije će se analizirati te interpretirati u nastavku pomoću postavljenog koda.

Cijelo vrijeme sam gledala natječaje znači na Hrvatskom zavodu za zapošljavanje i tu sam ga onda i pronašla. (SU_8)

Isključivo preko HZZ-a. Ja sam se javila, oni su me zvali. Odradila sam taj kao probni dan i ništa primili su me i to je to. (SU_6)

Iz navedenih citata sugovornika moguće je istaknuti funkciju Hrvatskog zavoda za zapošljavanje te kako je upravo preko njih dobivena informacija ali i ostvarena prijava za posao. Ipak, jedna sugovornica ističe oca kao faktora unutar svoje mreže poznanstava koji je poslužio

kao kanal kojim je dobila puno brže informaciju vezanu za natječaj za posao, koji je također izašao na stranicama HZZ-a.

Pa oglas, oglas na Zavodu za zapošljavanje. Znači kada sam završila faks morala sam se prijaviti na Zavod za zapošljavanje i od tamo me zvala žena, ta moja savjetnica i rekla mi da je izaša natječaj za XY i da se prijavim. Ali međutim meni je već čača sazna za taj oglas i on mi je to posla jel. (SU_2)

Jednako tako, ističu se poznanstva koja su omogućila brži put informacije do sugovornika o natječaju za posao, točnije oglasu.

Pa zapravo preko tih prijateljica sa fakulteta jer su one objavljivale na svom Instagramu da se traži. Da ta škola traži nove učitelje, poslije sam vidjela i oglas i tako sam se prijavila preko tog oglasa. (SU_3)

Sve poslove zapravo koje sam se prijavljivala su bili preko interneta ... jedino zapravo XY, tu me preporučila kolegica... (SU_7)

Informacije u vezi posla ne moraju nužno biti u neposrednoj vezi s prijavom na posao, već i u vezi samog posla što se najbolje može uočiti iz citata u nastavku gdje su poznanstva omogućila kanal za informaciju u vezi prirode posla koji je zainteresirao sugovornicu radi čega se ujedno i prijavila na oglas za posao koji je kasnije vidjela.

Da, zapravo na pedagogiji su prvotno imale dvije kolegice prezentaciju odnosno seminar konkretno o XY metodi i školi i onda me to automatski zainteresiralo... na fakultetu je bio objavljen oglas u fizičkom obliku na oglasnoj ploči ... (SU_5)

Ipak, ističu se i poznanstva koja su pružila direktnu informaciju o upražnjenom radno mjestu stoga se može istaknuti kako su poznanstva kao kanali koji pružaju brže informacije iznimne važnosti bilo da se radi o informacijama vezanim za oglas za posao, točnije natječaj, o prirodi posla ili pak o informaciji koja prethodi oglasu odnosno da će se u budućnosti neko mjesto osloboditi.

Na svom prvom radnom mjestu kao školski knjižničar surađivala sam s kolegicom iz gradske knjižnice te me je ona informirala da uskoro odlazi u mirovinu te će se osloboditi to radno mjesto. (SU_9)

..tad me zvala ravnateljica iz gimnazije VN i rekla da tu ide.. zapravo da se ne zna da ide u mirovinu, da ide na bolovanje pedagoginja, a da vrlo vjerojatno može biti i prijevremena mirovina. (SU_1)

Riječ je o velikoj važnosti mreže poznanstava za funkciju prenošenja informacija koje otvaraju mogućnosti zapošljavanja bilo da je riječ o prijavi na oglas ili pak o samom radnom mjestu.

5. Hrvatski zavod za zapošljavanje

Prethodno spomenuta jedna od funkcija Hrvatskog zavoda za zapošljavanje jest obavještavanje te transparentno predstavljanje natječaja za poslove što se pokazalo uspješnim na primjeru nekoliko sugovornika. Međutim jesu li sugovornici zadovoljni radom HZZ-a te kakva su njihova iskustva s njima, analizirat će se postavljenim kodom.

Ja sam se prijavila na njihov natječaj i nisam imala nikakvu pomoć s njihove strane. Čača mi je bija glavni izvor informacija za to.... On mi je bija prva ruka. (SU_2)

Pozitivno ali ne pretjerano korisno jer ja, osobno iskustvo je da sam bila više oslonjena na samu sebe. (SU_6)

Osim što sam oglase vidila na službenoj stranici Zavoda i sama se prijavljivala, nisam dobila, ne znam ... Tako da sve to na Zavodu mi je bilo ono rekla bi lakrdija doslovno tako. (SU_7)

Naime, osim što su sugovornici pozitivno iskoristili funkciju HZZ-a i preko njihovih stranica došli do oglasa za konkretne poslove, njihovo zadovoljstvo se ne može istaknuti kao pozitivno.

Osobno nisam imala s njima doticaja jer nikad nisam bila na Zavodu prijavljena uopće ništa čak sam se pokušala prijaviti, ali sam imala iznimno negativno iskustvo sa djelatnicom koja bi meni trebala biti moj neki djelatnik posrednik ... međutim ja se nikad

nisam pojavila zbog ekstremno loše komunikaciji s dotičnom i nadam se da mi u budućnosti njihove usluge neće trebat ... (SU_4)

Pa stvarno ništa, znači nula bodova. Moje iskustvo je znači nikakvo i ta žena koja je tu radila je bila stvarno nepristupačna totalno. (SU_1)

Iz prikazanih citata se može uvidjeti negativno stajalište te nisko zadovoljstvo radom Hrvatskog zavoda za zapošljavanje radi loše ostvarene komunikacije s djelatnicima. Osim navedenoga, moguće je istaknuti kako sugovornici nisu imali doticaja s HZZ-om stoga nisu ni izjašnjavali svoje zadovoljstvo i stav o njihovom radu.

... ja se ne sjećam iskreno jesam li se prijavljivala na biro. (SU_5)

Nisam se bila ni prijavila na burzu ni ništa ... (SU_8)

Nikad nisam imala niti ušla tamo niti ih kontaktirala ... (SU_10)

7. Zaključak

Kao što je istaknuto na samom početku rada, motivacija za provedeno istraživanje proizlazi iz vlastitog iskustva pri pronalasku sezonskih poslova tijekom trajanja studentskog Work&travel programa u Sjedinjenim Američkim Državama. Naime, poznanstva i mreže koje sam imala po dolasku u SAD bili su na vrlo niskom nivou. Međutim tamo sam upoznala nekolicinu studenata koji su se nalazili u vrlo sličnoj situaciji kao i ja, stoga sam se povezala s njima što je rezultiralo vrlo snažnim mostovima preko kojih sam dobivala potrebne informacije za život i djelovanje u SAD-u. Podrška koju sam imala od studenata koje sam upoznala na licu mjesta te mreža koja se vrlo brzo širila mjestom u kojem smo živjeli i radili, omogućila mi je vrlo brz prijenos informacija i sadržaja od kojih sam imala beneficije. Nadalje, širenjem svoje mreže i razvojem svojega društvenog kapitala povezala sam se s nekim društvenim akterima koji su bili čvorišta putem čega sam imala još veću količinu informacija koje su još brže stizale od mene. Zaključila sam ljetni program velikim napretkom u financijskom smislu upravo pomoću informacija dobivenih kanalima koje sam stvorila netom po dolasku te tijekom boravka tamo, odnosno pomoću mreža i poznanstava preko kojih sam došla do bolje plaćenih poslova pa tako i bolje financijske situacije. Zaključeno se može povezati s Burtovim (1995) navodima kako se pomoću kontakata i povezanosti s drugim akterima ostvaruju prilike pomoću kojih se ostvaruje nakupljanje ekonomskog kapitala.

Temeljem prikazanog proizašla je motivacija za provedbu empirijskog istraživanja na temu društvenog kapitala i mreža, odnosno provedeno je empirijsko istraživanje o važnosti društvenog kapitala pri zapošljavanju diplomiranih studenata/ica nakon studija, točnije pri zapošljavanju u pripadajućoj struci društvenog usmjerenja. Provedeno istraživanje temeljeno je upravo na teorijskoj koncepciji društvenog kapitala i teorija mreža. Društvenim kapitalom se shvaća ljudski kapital, odnosno sva poznanstva, mreže i mostovi stvoreni djelovanjem društvenog aktera unutar društva. Sugovornici su istaknuli vrlo široku mrežu poznanstava tijekom studija stoga se može zaključiti kako je tada njihov društveni kapital bio na visokoj razini. S obzirom da Hanifan (1916) prema Ritzer (2004) ističe poboljšanje uvjeta cijele zajednice povezivanjem njezinih aktera, može se zaključiti kako su se poboljšavali uvjeti studiranja međusobnim povezivanjem studenata. Sugovornici su izgradili naj snažnije mostove upravo sa studentima s kojima su dijelili zajedničku studijsku grupu ili pak suživot, odnosno cimerstvo. Mostovima koje su izgradili dolazili su do informacija što Coleman (1988) posebno

ističe navodeći kako se razmjenom informacija postiže veliki značaj za individuu, točnije za daljnje djelovanje individue, uzme li se pri tom u obzir važnost informacije koja je došla do nje.

Temeljem društvenog kapitala sugovornika istraživao se proces pronalaska posla u struci ali i pronalaska poslova tijekom i nakon studija. Rezultati istraživanja pokazali su kako su se sugovornici odlučivali na poslove tijekom studija, osim radi poboljšanja financijske situacije, i zbog širenja poznanstava i mreža. Mrežna razmjena podrazumijeva specifičan oblik mreže u kojem individue ili grupe povezuju čvorove mreže omogućujući interakciju (Ritzer, 2004), odnosno čvorovi mreže kao društveni akteri djeluju kao mostovi preko kojih prolaze informacije. Takvim povezivanjem omogućuje se stvaranje slabih veza koje su se pokazale od iznimne važnosti zbog toga što omogućuju brži i veći protok informacije, točnije služe kao mostovi koji povezuju individue koje nisu u direktnom kontaktu što olakšava proces difuzije informacija (Granovetter, 1973). Analizom i interpretacijom rezultata istraživanja iz tematske kategorije *Strategija pronalaska posla* ističe se kod *Poznanstva* koji navodi kako su se sugovornici oslanjali upravo na poznanstva, odnosno mrežu koju su stvorili pri pronalasku poslova. Oslanjajući se na teoriju mreža temeljenu na pretpostavkama teorije racionalnog izbora, može se zaključiti kako su sugovornici bili svjesni važnosti poznanstava te su, radi osobnih interesa, koristili društveni kapital odnosno osigurali određene benefite temeljem članstva unutar određene mreže. Poznanstvima kao oblikom slabih veza osigurali su brži i lakši protok informacija ali i stupili u kontakt s akterima s kojima prvotno nisu bili u kontaktu upravo preko poznanstava. Istaknuta je perspektiva dobiti za individuu prema kojoj su sugovornici investirali u poznanstva te na takav način osigurali povrat koristi u obliku informacije vezane za pronalazak posla. Društveni kapital sugovornika predstavlja: „pristup i korištenje resursa koji pripadaju mreži“, (Linn, 1999: 30), stoga su sugovornici ulazili u interakcije umrežavanjem kako bi došli do određenih korisnih informacija. Točnije, studenti se međusobno povezuju ne bi li ostvarili korist u obliku olakšavanja pronalaska poslova tijekom studija. Međutim, široka mreža koja se stvorila tijekom studija poslužila je kao investicija koja je rezultirala beneficijama nakon studija što se ističe rezultatima istraživanja koji su pokazali kako su sugovornici dolazili do određenih informacija povezanih s poslom i radom u struci upravo pomoću mreže stvorene tijekom studija. Prema Mouw (2006), mrežni društveni kapital pretpostavlja učinak karakteristika prijatelja, poznanika ili grupa s kojima je individua povezana. Učinak mrežnog društvenog kapitala pokazuje pozitivnu korelaciju između prosječnih karakteristika nećijih prijatelja i ishoda djelovanja individue koja je povezana s tim prijateljima (Mouw, 2006). Tako i rezultati istraživanja pokazuju kako su se studenti zapošljavali na određenim poslovima s obzirom na prijateljstva koja su imali, bilo da je riječ da su radili skupa tijekom ljeta ili su pak

radili na mjestu koje je na neki način povezano s njihovim prijateljima. Bilo da je riječ o društvenom kapitalu kao o posebnom resursu koji proizlazi iz korištenja mreža odnosa međusobnog upoznavanja ili pak kao mrežu prijatelja i poznanstava, svakako se može zaključiti kako se društvenim kapitalom i izgradnjom mostova, odnosno stvaranjem mreža, stvara i mogućnost za mrežnu razmjenu u obliku protoka informacija koje mogu biti od iznimne važnosti, u ovom slučaju za pronalazak posla.

Osim poznanstava i društvenog kapitala, rezultati istraživanja istaknuli su oglase i natječaje za posao na koje su se prijavljivali te stavovi sugovornika prema Hrvatskom zavodu za zapošljavanje čija je funkcija kao posrednika pri zapošljavanju između ostalog i osigurati potrebne radne snage i osigurati potpunu zaposlenost. Rezultati istraživanja istaknuli su vrlo nisku upoznatost i kontakt s HZZ-om ali i negativne stavove od strane sugovornika ističući lošu komunikaciju sa službenicima. Kao što je ranije istaknuto, povjerenje u državne institucije u Hrvatskoj nalazi se na vrlo niskoj razini što se može povezati s rezultatima ovog istraživanja.

Oslanjajući se na navedeno, problemi na koje sam nailazila u ulozi istraživačice temelje se upravo na shvaćanju poznanstva kao veze preko koje je netko dobio posao, odnosno predstavljanjem teme istraživanja nailazila sam na odbojnost od strane sugovornika radi shvaćanja društvenog kapitala kao nečeg negativnog u smislu dobivanja posla radi određenog poznanstva. Jednako tako, problem je predstavljala moja pozicija studentice pri završetku studija koju čeka iskustvo slično onome što su sugovornici iskusili stoga su sugovornici često zauzimali poziciju savjetnika. Istaknulo se zanimljivim i shvaćanje zaposlenja u struci kao krajnji cilj bez obzira što su se financijski isplativijim pokazali određeni poslovi koji pripadaju području rada izvan okvira struke. Osim toga, društveni smjerovi i zaposlenje unutar određene struke može se povezati s osobnim pozivom kao motivom zaposlenja koji je istaknut u rezultatima istraživanja.

Zaključila bih kako je društveni kapital ostao kompleksan koncept te kao takav postavio određene probleme pri istraživanju što uključuje problem negativne konotacije društvenog kapitala, međutim i dalje je ostao vrlo zanimljiv istraživački koncept koji ostavlja prostora za daljnja istraživanja i produbljivanje područja kako zaposlenja tako i samog studiranja.

8. Prilozi

8. 1. Obavijest o istraživanju

OBAVIJEST O ISTRAŽIVANJU

Poštovani/a,

Pozvani ste sudjelovati u istraživanju u svrhu izrade završnog rada na Odjelu za sociologiju Sveučilišta u Zadru , ak. god. 2021./2022. na temu „Značaj društvenog kapitala za pronalazak posla u struci diplomiranih studenata/ica društvenih smjerova na Sveučilištu u Zadru“. Istraživanje provodim ja, (Dora Ledenko) u ulozi studentice druge godine diplomskog studija u akademskoj godini 2021/2022.

Intervju će se provesti putem Zoom aplikacije i biti će sniman i transkribiran. Ako želite, moći ćete ga dobiti na uvid kako biste mogli utvrditi vjerodostojnost navedenih odgovora. Također, možete dobiti audio zapis našeg razgovora.

Vaš identitet i povjerljivost Vaših odgovora bit će u potpunosti zaštićeni, a Vaš identitet ću znati samo ja kao intervjuistica. U bilo kojim pisanim materijalima koji će se temeljiti na razgovoru s Vama, bit ćete predstavljeni pseudonimom. Ako želite, na uvid ćete dobiti izvještaj istraživanja, kao završni pisani rad.

Za bilo kakve daljnje informacije, možete me bez oklijevanja kontaktirati na broj mobitela: 0976989873 ili putem elektronske pošte dora.delenko@gmail.com.

Srdačno, Dora Ledenko

8. 2. Suglasnost za sudjelovanje u istraživanju

SUGLASNOST ZA SUDJELOVANJE U ISTRAŽIVANJU

u svrhu izrade diplomskog rada na Odjelu za sociologiju , ak. god. 2021./2022.

Ime sugovornika/ce: _____

Istraživačica: Dora Ledenko

1. Pristajem sudjelovati u istraživanju. Obaviješten/a sam o pojedinostima istraživanja i o njima posjedujem odgovarajuće pisane i usmene informacije.

2. Ovlašćujem istraživača/icu da koristi podatke dobivene putem intervjua.
3. Potvrđujem da:
 - a) Da je moje sudjelovanje dobrovoljno i da razumijem da se mogu povući u bilo koje vrijeme bez navođenja razloga i bez ikakvih posljedica.
 - b) Podaci intervjua bit će korišteni isključivo u svrhu istraživanja.
 - c) Povjerljivost podataka zajamčena mi je prema etičkim pravilima znanstvenog rada.
 - d) Obaviješten/a sam da će intervju biti sniman i transkribiran.
 - e) Razumijem da nijedan dio razgovora koji će biti korišten za publikacije neće sadržavati podatke koji bi mogli ukazivati na moj identitet.
 - f) Razumijem da će podaci iz razgovora (transkripti i audio snimke) biti sigurno pohranjeni na primjeren način.

Potpis _____ Potpis: _____
(Sugovornik/ca) (Istraživačica)

Mjesto i datum: _____

8. 3. Protokol

PROTOKOL

Deskriptivni podaci

1. Koji studij ste završili?
2. Kada ste diplomirali?
3. Jeste li obavljali studentske poslove tijekom studija?
4. Jeste li obavljali poslove nakon diplome, a prije trenutnog stalnog zaposlenja?
5. Koliko poslova ste promijenili nakon diplome?
6. Koji posao trenutno obavljate?
7. Koliko dugo radite na trenutnom poslu?

Opis društvenog kapitala sugovornika/ica

8. Kako bi opisali svoju mrežu prijatelja/poznanstva tijekom studiranja?
9. S kime se najviše povezali tijekom studiranja? Zašto?

- a. U kakvom ste odnosu sada s njim/a?
- 10. Koliko prijatelja, poznanika, kolega ili profesora sa studija bih izdvojili kao pripadnike Vaše trenutne mreže ljudi? Zašto baš te ljude?
 - a. Možete li mi opisati Vaše odnose s njima?
- 11. Shvaćate li stvaranje što veće mreže tijekom studiranja kao pozitivno ili negativno? Zašto?
 - a. Smatrate li da su Vam neka poznanstva sa studija olakšala daljnje studiranje?
- 12. Koliko ste sada povezni s kolegama s faksa?
 - a. Koliko često se čujete? U kakvom ste trenutno odnosu? Kako bi opisali taj odnos? Zašto?
 - b. Smatrate li da su Vam neka poznanstva sa studija olakšala pronalazak posla nakon studija? Ako da, na koji način?
- 13. Jeste li sudjelovali u nekim volontiranjima, organizacijama, udrugama ili aktivnostima studenata tijekom studiranja, uključujući aktivnosti izvan studija?
 - a. Ako da, jeste li se povezali s nekim iz navedenih aktivnosti? Na koji način?
 - b. Možete li mi opisati Vaš odnos? U kakvom ste odnosu sada s njim?

Povijest zaposlenja

- 14. Možete li nabrojati razloge radi kojih ste obavljali studentske poslove?
- 15. Gdje ste radili kao student/ica? Koje ste sve poslove obavljali kao student/ica?
 - a. Možete li mi opisati koje poslove ste obavljali tijekom studija?
- 16. Na koje načine ste pronalazili studentske poslove? (studentski servis, prijatelji itd.)
- 17. Koji su Vam bili kriteriji odabira studentskih poslova?
- 18. Jeste li uzimali u obzir vlastito studijsko usmjerenje kada ste odabirali studentske poslove? Na koji način?
- 19. Možete li izdvojiti pozitivne ili negativne posljedice studentskog rada za Vaše trenutno zaposlenje?
- 20. Utječe li vaše radno iskustvo kao student/ica na odabir posla/ova nakon diplome?
 - a. Ako da, možete li opisati kako utječe?

Strategije pronalaska poslova nakon diplome

- 21. Možete li nabrojati razloge radi kojih se obavljali poslove nakon diplome?
- 22. Gdje ste radili nakon diplome? Koje ste sve poslove obavljali?
 - a. Možete li mi opisati koje ste poslove obavljali nakon diplome?
- 23. Na koje načine ste pronalazili te poslove? (HZZ, prijatelji itd.)

24. Koji su Vam bili kriteriji odabira poslova nakon diplome?
- Što ste najviše uzimali u obzir pri odabiru poslova? (udaljenost- putni trošak, plaću itd.)
 - Koji kriteriji/uvjet bi izdvojili kao presuđujući za Vaš odabir trenutnog posla?
 - Jesu li se Vaši kriteriji odabira poslova mijenjali tijekom vremena? Ako da/ne, zašto?
25. Iz kojih razloga ste se odlučili za posao koji trenutno obavljate?

Pronalazak trenutnog posla

26. Na koji način ste saznali za posao koji trenutno obavljate?
27. Možete li izdvojiti od kud/ koga ste saznali primarne informacije vezane za posao? Od kud Vam početna informacija vezana za posao?
28. Jeste li informacije dobili preko neke osobe/ljudi?
- Kako bi opisali odnos s tom osobom/ljudima?
 - Jeste li i dalje u kontaktu s tom osobom/ljudima?
29. Što ili koga ste držali za najpouzdaniji izvor informacija za pronalazak Vašeg stalnog posao?
- Zašto?
 - Ako je riječ o osobi/ljudima kakvom ste odnosu s tom osobom?
30. Jeste li poznavali nekoga otprije tko je obavljao Vaš trenutni posao?
- Jeste li u kontaktu s tom osobom/ljudima?
 - Kako bi opisali odnos s tom osobom/ljudima?
 - Kako shvaćate njihovu ulogu u vašem životu?
 - Jesu li Vam pružili neke informacije koje smatrate važne za prijavu za posao/ posao?
31. Jeste li Vi otprije povezani s nekim s Vašeg trenutnog posla? (prijateljstvo, srodstvo, poznanstvo itd.)
- U kakvom ste odnosu s tom osobom/ljudima?
 - Kako bi opisali Vaš odnos?
 - Kako shvaćate njihovu ulogu u vašem životu?
 - Jesu li Vam pružili neke informacije koje smatrate važne za prijavu za posao/ posao?
32. Jeste li poznavali nekog tko je otprije povezan s poslom koji obavljate ili s nekim s Vašeg posla? (povezan prijateljstvom, srodstvom, poznanstvom itd.)

- a. Na koji način je povezan/a s Vašim poslom? U kakvom je odnosu ta osoba s Vašim poslom/s nekim s Vašeg posla?
- b. Kako bi opisali Vaš odnos s tom osobom?
- c. Je li ta povezanost utjecala na pronalazak trenutnog posla? Na koji način?

Hrvatski zavod za zapošljavanje

33. Vjerojatno ste čuli za Hrvatski zavod za zapošljavanje.
 - a. Jeste li upoznati s radom Hrvatskog zavoda za zapošljavanje?
 - b. Ako da, možete li mi ukratko opisati kako shvaćate funkciju HZZ-a?
34. Jeste li se služili uputstvima HZZ-a za pronalazak poslova? Ako da, na koji način?
35. Je li i na koji način Vam je rad HZZ-a olakšao potragu posla?
36. Jeste li se prijavili na natječaj za posao?
 - a. Na koji način ste se prijavili na natječaj za posao?
 - b. Jeste li imali pomoć u vezi prijave na natječaj? Ako da, čiju?

Izlaz iz intervjua

37. Postoji li nešto važno što želite izdvojiti vezano za temu istraživanja, a smatrate da nismo prošli?

8. 4. Tablica 1: Obilježja sugovornika/ica

Obilježje	Broj sugovornika
Spol	Ukupno = 10
Muškarci	1
Žene	9
Dob	Ukupno = 10
25	3
26	1
27	2
28	1
29	3

Obavljanje studentskih poslova	Ukupno = 10
Da	10
Ne	0
Obavljanje poslova nakon studija prije trenutnog zaposlenja	Ukupno = 10
DA	7
NE	3
Zaposlenje na trenutnom poslu u struci odmah po završetku studija	Ukupno = 10
DA	3
NE	7
Vremenski period zaposlenja na trenutnom poslu u struci	Ukupno = 10
2 i pol mj	1
18 mj – 3 god	8
do 5 god	1

9. Literatura

- Berto, Šalaj (2007). *Socijalni kapital*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti u Zagrebu.
- Boccaletti, S., Latora, V., Moreno, Y., Chavez, M., & Hwang, D. U. (2006). Complex networks: Structure and dynamics. *Physics reports*, 424(4-5), 175-308.
- Burt, Ronald S. 1987. "Social Contagion and Innovation: Cohesion versus Structural Equivalence." *American Journal of Sociology* 92:1287–1335.
- Burt, Ronald S. (1992) *Structural Holes_ The Social Structure of Competition*. Harvard university press.
- Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American journal of sociology*, 94, S95-S120.
- Franzen, A., & Hangartner, D. (2006). Social networks and labour market outcomes: The non-monetary benefits of social capital. *European sociological review*, 22(4), 353-368.
- Giddens, A., & Griffiths, S. (2006). *Sociology*. Polity.
- Granovetter, M. S. (1973). The strength of weak ties. *American journal of sociology*, 78(6), 1360-1380.
- Granovetter, M. (1995). Getting a job. *Chicago: University of Chicago Press*, 1, 995.
- Gvozdanović, A. (2014). Politički utjecaj i vrijednosti kao odrednice političkog povjerenja mladih u Hrvatskoj. *Revija za sociologiju*, 44(1), 5-30.
- Hanifan, Lyda Judson. 1916. "The Rural School Community Center." *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 67:130–38.
- Lin, N. (1999). Building a network theory of social capital. *Connections*, 22(1), 28-51.

Milas, Goran (2005). Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima. Zagreb: Naklada Slap

Milgram, S. (1967). The small world problem. *Psychology today*, 2(1), 60-67.

Mouw, T. (2006). Estimating the causal effect of social capital: A review of recent research. *Annu. Rev. Sociol.*, 32, 79-102.

Nahapiet, J., & Ghoshal, S. (1998). Social capital, intellectual capital, and the organizational advantage. *Academy of management review*, 23(2), 242-266.

Portes A. 1998. Social capital: its origins and applications in modern sociology. *Annu. Rev. Sociol.* 24:1–24

Prell, C. (2012). *Social network analysis: History, theory and methodology*. Sage.

Ritzer, G. (1997). *Suvremena sociologijska teorija*. Zagreb. Globus.

Ritzer, G. (Ed.). (2004). *Encyclopedia of social theory*. Sage publications.

Scott, J. (1988). *Social Network Analysis*. *Sociology*, 22(1), 109–127.

Wellman, B. (1926). *The School Child's Choice of Companions*. *The Journal of Educational Research*, 14(2), 126–132.

Internetski izvori

URL 1: Hrvatski zavod za zapošljavanje. Dostupno na: <https://www.hzz.hr/o-hzz/> (30.05.2022.)

URL: Zakon o tržištu rada („Narodne novine“ br. 118/2018). Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_12_118_2333.html (30.05.2022)

URL 2: Usluge – poslodavci - posloprimci. Dostupno na: <https://www.hzz.hr/usluge-poslodavci-posloprimci> (30.05.2022.)

URL 3: e- Usmjeravanje. Dostupno na: <https://e-usmjeravanje.hzz.hr/trazenje-posla> (31.05.2022.)